

Economisch - Statistische Berichten

47e JAARGANG - 31 OKTOBER 1962 - No. 2361

Bij het Wetenschappelijk Bureau
van het Nederlands Verbond
van Vakverenigingen

kan in verband met het vertrek van de huidige
adjunct-directeur van de juridische afdeling worden
geplaatst een

JURIST

voor de behandeling van juridische vraagstukken
van uiteenlopende aard, voornamelijk liggende op
het terrein van het arbeidsrecht en de economische
wetgeving.

Gedacht wordt aan een jurist, bij voor-
keur beneden de leeftijd van 40 jaar,
met enige algemene juridische ervaring en
met belangstelling voor het werkkterrein
van de vakbeweging.

*Schriftelijke sollicitaties te richten aan de afdeling
Personeelszaken, P.C. Hoofstraat 180, Amsterdam-Z.*

M.A.B. n.v.
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

*M*akelaars in onroerende goederen.
Vertrouwensopdrachten.

*A*dministraties voor Verenigingen
van Eigenaren (Appartementenwet)

*B*emiddeling bij aan- en verkoop
van appartementen (horizontale
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ **TAXATIES** bij aan- en verkoop,
voor successieaangiften, enz.

★ **HYPOTHEKEN**

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons maandblad, waarin
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig
omschreven worden opgenomen.

R. MEES & ZONEN

Bankiers en assurantiemakelaars
ROTTERDAM

Financiering en
verzekering
van in- en uitvoer,
documentaire
incasso's,
handelsvoorlichting

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,— overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H.W. Lambers;
J. Tinbergen. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Komt er spoedig een „huwelijksboom“?

De „baby-boom“ uit de eerste na-oorlogse jaren heeft ons land vele problemen bezorgd en doet dit nog steeds. Genoemd mogen slechts worden de overvolle scholen, het gebrek aan onderwijskrachten, gymnastieklokalen, enz. De generatie 1946 heeft de lagere school verlaten en volgt nu vervolgonderwijs of wordt opgenomen in het arbeidsproces. Op de arbeidsmarkt is dit reeds enigszins te bespeuren.

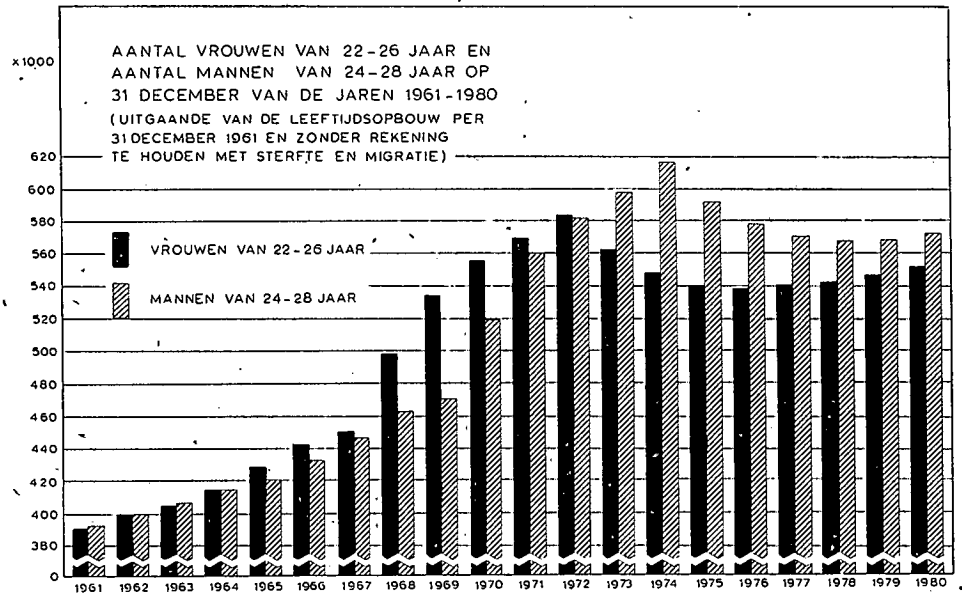
De demografen vooral, maar ook de huisvestingsautoriteiten, beginnen zich nu zorgen te maken over de volgende, consequentie van deze baby-boom. Immers, zo redeneren zij, over enkele jaren zullen belangrijk grotere aantallen jonge mensen dan nu tot een huwelijk besluiten, woonruimte vragen (de nu nog bestaande woningnood zal dan juist zijn opgeheven, zo is berekend), kinderen krijgen, enz. Zij zien het echo-effect van de geboortepiek 1946 en later reeds aankomen. Is deze verwachting reëel?

In de jaren 1946-1950 werden in ons land 1.265.000 kinderen geboren, dit is 254.000 meer dan in de hieraan voorafgaande 5-jaarlijkse periode 1941-1945. Op 31 december 1961 waren als gevolg van sterfte en migratie van de in de jaren 1946-1950 geboren nog 1.199.000 kinderen, van 11-15 jaar overgebleven waarvan 615.000 jongens en 584.000 meisjes. Over enkele jaren zullen deze jongens en meisjes in de huwelijksleeftijd komen, die in 1961 voor vrouwen gemiddeld lag op 23,7 jaar en voor mannen op 26,3 jaar. Neemt men enige speling naar beide zijden dan kan de meest favoriete huwelijksleeftijd voor vrouwen globaal worden gesteld op 22-26 jaar en voor mannen globaal op 24-28 jaar (in 1961 viel rond 48 pCt. van alle huwenden in deze leeftijdsgroepen). De in 1946 geboren meisjes komen dus in 1968 in deze huwelijksleeftijd en de jongens in 1970.

Stelt men nu naast elkaar de 22-26 jarige vrouwen en de 24-28 jarige mannen per 31 december 1961 en volgende jaren (uitgaande van de leeftijdsopbouw per 31 december 1961 en zonder rekening te houden met sterfte en migratie) dan blijkt, dat er in de eerstkomende jaren ongeveer evenwicht is tussen het aantal 22-26 jarige vrouwen en het aantal 24-28 jarige mannen. Te beginnen met einde 1965 komt er een vrouwenoverschot, oplopend tot ruim 63.000 in 1969 en daarna snel afnemend, waarna er een mannenoverschot ontstaat oplopend tot ruim 68.000 eind 1974 en vervolgens weer dalend tot ongeveer 15.000 in 1980 (bij toepassing van de sterftetabels zullen vooral in de latere jaren de aantallen kleiner en de verschillen geringer zijn). In de jaren 1968-1971 zal dus een aantal vrouwen geen partner kunnen vinden van 24-28 jaar en voor de keus

staan een man van gelijke leeftijd te kiezen dan wel ongehuwd te blijven. Na 1972 is de situatie juist omgekeerd. Een aantal mannen zal geen vrouw kunnen vinden van de voor hen meest gewenste leeftijd en zal moeten kiezen uit nog jongere vrouwen of uit de „overgebleven“ vrouwen van hun eigen leeftijd. Zoals uit de grafiek blijkt zal aan het eind der jaren zeventig de toestand weer ongeveer in evenwicht zijn.

De geconstateerde divergentie tussen aantallen vrouwen en mannen in de favoriete huwelijksleeftijden heeft zowel sociologisch als demografisch bijzondere aspecten. Een deel van de vrouwen zal straks niet kunnen huwen met partners van de meest geliefde leeftijd en zal, als zij bemerken tot de overblijvers te behoren, genoeg nemen met mannen van gelijke leeftijd. M.a.w. het verschil in huwelijksleeftijd zal dan kleiner worden

en de nu nog dalende gemiddelde huwelijksleeftijd zal voor de vrouwen waarschijnlijk gaan stijgen. Hiertegenover staat echter dat enkele jaren later een aantal mannen — zoals gezegd — jongere vrouwen zal kiezen, wat weer een vergroting van het verschil in huwelijksleeftijd met zich brengt. Al deze facetten en de hiermee samenhangende invloed op de geboorten laten zich moeilijk becijferen. De indruk bestaat echter dat in de tot nu toe door het C.B.S. gepubliceerde prognoses te weinig met bovenstaande divergentie rekening is gehouden.

Voor de huisvestingsautoriteiten betekent een en ander wellicht een zekere verademing. Na de opheffing van de woningnood krijgt men enige jaren de gelegenheid een kleine woningreserve te kweken om na 1970 de verhoogde huwelijksfrequentie op te vangen.

§S-Gravenhage.

P. DE JONG.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Komt er spoedig een „huwelijksboom“?, door P. de Jong	1051	Aantekening: Japan en de E.E.G., door J. W. Wilmink	1063
Overheidshuishouding en prijsontwikkeling: problemen rond de structurele norm, door Drs. E. L. Berg	1052	Boekbesprekingen: Van eigen huis en haard, door G. J. Aeyelts Averink	1064
Ziekensfondswet op stapel, door J. de Wit	1055	F. Nepveu-Nivelle: Techniques modernes d'expansion des ventes dans l'industrie, bespr. door Drs. P. van Zuuren	1065
Levensverzekering in het eerste halfjaar 1962, door J. B. Booij	1057	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	1066
Het Britse pachtvraagstuk, door Ir. P. C. van den Noort	1059		

De beoordeling van het structurele begrotingsbeleid gedurende de periode 1958-1963 is afhankelijk van de vraag, of de produktiviteitsstijging bij de overheid geringer is dan in het bedrijfsleven. Verloopt de produktiviteitsontwikkeling parallel, dan is de collectieve behoeftenvoorziening in deze periode zeer sterk gestegen, en de ingevoerde verlaging van belastingtarieven slechts een verschuiving van inkomens binnen de particuliere sector. Blijft de produktiviteitsstijging in de overheidssector bij die van het bedrijfsleven achter, dan kan de structurele norm van Minister Zijlstra niet langer worden gehanteerd, voor zover een reëel gelijkblijvende collectieve behoeftenvoorziening reeds moet leiden tot een structurele belastingverzwaring. In dit licht bezien zou het progressieve belastingstelsel een belangrijke structurele betekenis hebben. Van de rijksbegroting 1963 gaat een inflatoire impuls uit. Dit is niet te rijmen met het te verwachten streven van de regering, dat inflatoire loonstijgingen moeten worden voorkómen.

Overheidshuishouding en prijsontwikkeling: problemen rond de structurele norm

Minister Zijlstra heeft in de Miljoenennota 1961 de theorie gelanceerd op grond waarvan zijns inziens de rijksbegroting in eerste instantie moet worden beoordeeld. Hij gaat daarbij uit van een gemiddelde groei van het reëel nationaal inkomen over een reeks van jaren van 4 pCt. per jaar. Het progressieve belastingstelsel zorgt dan voor een gemiddelde stijging van de rijksmiddelen van ruim 5 pCt.: de „ruimte” waar regering en parlement over kunnen beschikken indien conjuncturele overwegingen dat niet verhinderen.

Bij de besteding van de structurele stijging der rijksmiddelen kan worden gekozen uit een verhoging van de overheidsuitgaven en/of een verlaging van de belastingtarieven. Het kabinet staat niet onverschillig tegenover deze keuze, maar prefereert een achterblijven van de groei der rijksuitgaven bij de stijging van het nationaal inkomen, opdat een extra verlaging van de belastingdruk mogelijk wordt. Wanneer de overheidsuitgaven evenredig met het nationaal inkomen meegroeien, zou immers slechts voor een gelijkblijvende belastingdruk kunnen worden gezorgd: alleen de geleidelijke verzwaring van de druk der progressieve belastingen zou kunnen worden geëlimineerd.

Het keuzeprobleem.

De keuzetheorie van Minister Zijlstra is in zoverre aantrekkelijk, dat het parlement gedwongen wordt zich te realiseren, dat een relatieve groei van de overheidsuitgaven een extra druk op de volkshuishouding legt in de vorm van een geringere mogelijkheid van belastingverlaging. Het onmiddellijke verband tussen uitgavenverhoging en belastingverlaging, waarbij de hoogte van de overheidsuitgaven en belastingopbrengsten ten opzichte van het nationaal inkomen als juist uitgangspunt wordt aanvaard, berust op het kiezen van een bepaald jaar als norm. In de slotbeschouwing van de Miljoenennota 1963 wordt de vraag opgeworpen, of die relatieve verhoudingen in het basisjaar inderdaad een geschikte norm vormen, zonder die vraag overigens te beantwoorden.

De relevante keuze is o.i. niet die tussen belastingverlaging en uitgavenverhoging. Het gaat om de vraag of de overheid haar uitgaven relatief moet verhogen of verlagen. De overheid legt beslag op produktiemiddelen door middel van haar (reële) uitgaven; dit uitgavenniveau bepaalt de plaats die zij in de economie krijgt toebedeeld. *Daarnaast*

staat de vraag op welke wijze de uitgaven moeten worden gefinancierd: uit belastingheffing, leningen of geldschepping.

Zo bepalen de (niet-overdrachts)uitgaven van de overheid de omvang van de collectieve behoeftenbevrediging, terwijl de wijze van financiering het offer, dat ieder hiervoor moet brengen, meer of minder vastlegt. Meer of minder: zouden de overheidsuitgaven geheel uit geldschepping worden gefinancierd, dan fungeerde de prijsstijging als surrogaat-belasting, zonder dat enige redelijke maatstaf van drukverdeling tot zijn recht zou komen. Bij een te overvloedig gebruik van particuliere besparingen — lenen — komt de private kapitaalvorming in het gedrang, en daarmee de groei van het nationaal inkomen. Belastingheffing tenslotte biedt de meeste waarborgen dat een enigszins aanvaardbare drukverdeling tot stand komt.

De keuze tussen de financieringsmethoden wordt dus bepaald door de mate waarin men de collectieve behoeftenvoorziening bewust over de leden der volkshuishouding wil omslaan aan de éne kant, en door de invloed van de financieringsmethode op de ontwikkeling van het nationaal inkomen anderzijds. In dat licht bezien dient een belastingverlaging niet te worden verdedigd op grond van de zware druk, die de belastingheffer op de contribuabelen legt, want die druk wordt bepaald door het uitgavenniveau. Een belastingverlaging moet worden gebaseerd op de overtuiging dat het uitgavenpeil te hoog is of dat — gegeven het wenselijk uitgavenpeil — een andere financieringswijze de groei van het nationaal inkomen gunstiger beïnvloedt.

Reëel of nominaal?

Nu gaat het bij de bepaling van de structurele positie van de overheidssector niet om een vergelijking van nominale grootheden, maar om de relatie tussen de reële uitgaven en het reëel nationaal inkomen. Daartoe moet uit beide totalen de prijsstijgingscomponent worden geëlimineerd. Wat de overheidsuitgaven betreft merkt Minister Zijlstra op dat: „de indruk bestaat dat in de bedoelde periode (1958-1963) de toeneming van de prijsindex voor de overheid groter is geweest dan die voor de particuliere sector”¹⁾. Het Centraal Bureau voor de Statistiek²⁾ en

¹⁾ Miljoenennota 1963, blz. 7.

²⁾ Nationale Rekeningen 1961, tabel 18.

het Centraal Planbureau³⁾ hebben cijfers gepubliceerd, welke — met voorbehoud voor afrondingsverschillen en ramingselementen (voor 1961-1963) als volgt kunnen worden samengevat.

TABEL I.

Prijnsindexcijfers voor private en overheidsbestedingen
(1953 = 100)

	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Particuliere consumptie	115	116	118	121	124	126
Overheidsconsumptie	139	140	149	154	168	174
Particuliere investeringen	122	121	122	123	125	127
Overheidsinvesteringen	134	133	137	141	145	149

Uit deze indexcijfers blijkt zonneklaar, dat de prijzen van de overheidsbestedingen (inclusief lagere publiekrechtelijke lichamen) belangrijk sneller zijn gestegen dan die der private bestedingen. Wat de overheidsconsumptie betreft kan die prijsontwikkeling grotendeels worden verklaard uit het feit, dat de loonstijging in de overheidssector geheel als prijsstijging wordt gezien: *er wordt geen rekening gehouden met een eventuele stijging van de arbeidsproductiviteit*. De extra prijsstijging van de overheidsinvesteringen zal haar oorzaak goeddeels vinden in de relatief sterke prijsstijging in de bouwnijverheid.

Gevolgen voor de norm.

De geschetste prijsbeweging schept problemen voor de norm die de Minister van Financiën ter beoordeling van zijn beleid hanteert. De regel dat de in constante prijzen gemeten toeneming van de overheidsuitgaven bij de groei van het nationaal inkomen moet achterblijven, wordt geheel automatisch gerealiseerd, wanneer de nominale toeneming van beide grootheden slechts ongeveer gelijk is. Houdt dit in, dat het in procenten van het nationaal inkomen nagenoeg gelijk blijven van de rijksuitgaven, over een reeks van jaren in feite een steeds geringere voorziening in collectieve behoeften zou hebben mogelijk gemaakt?

Voor de beantwoording van deze essentiële vraag moeten wij in de eerste plaats de totale overheidsuitgaven splitsen in overdrachtsuitgaven — inkomensoverheveling — en overige uitgaven. In de periode 1958-1963 zullen de overdrachtsuitgaven nominaal vrijwel gelijk blijven, en derhalve in verhouding tot het nationaal inkomen belangrijk afnemen (van 10,8 pCt. tot 7,5 pCt.). Voor de overige rijksbestedingen resulteert dan een relatieve toeneming ten opzichte van het nationaal inkomen van 11,7 pCt. tot 14,1 pCt.! De onderwijsuitgaven⁴⁾ zijn zeer sterk gestegen — bijna verdubbeld — terwijl de netto investeringen een royale vertweevoudiging laten zien. Deze twee groepen uitgaven zijn niet alleen nominaal, maar ook in constante prijzen, sterk in betekenis toegenomen. Het restant van de directe overheidsuitgaven is ongeveer even snel als het nationaal inkomen toegenomen en in constante prijzen derhalve belangrijk in betekenis gedaald; dit „restant” maakt 57 pCt. van de totale niet-overdrachtsbestedingen uit⁵⁾.

Indien we nu de stijging van de niet-overdrachtsuitgaven van ruim 70 pCt. stellen tegenover de groei van het nominaal nationaal inkomen van ruim 40 pCt., dan is echter nog geen duidelijke conclusie mogelijk ten aanzien van de werkelijke groei van de collectieve behoeftenvoorziening. Eerst dient de prijsstijging uit beide grootheden te worden geëlimineerd. Zouden bovenstaande prijsindexcijfers zonder meer worden gehanteerd om de reële groei van overheids-

³⁾ Macro-economische ramingen voor 1962 en 1963, bijlagen I en II.

⁴⁾ Deze uitgaven bevorderen uiteraard de arbeidsproductiviteit.

⁵⁾ Zie Miljoenennota 1963, tabellen blz. 15.

bestedingen en nationaal inkomen te meten, dan was het resultaat duidelijk. De overheidsbestedingen zijn ruim twee maal zo snel in prijs toegenomen als de particuliere bestedingen en de werkelijke groei van de overheidsvoorzieningen zou bij die van het nationaal inkomen belangrijk zijn achtergebleven.

Dan gaat men er impliciet van uit, dat er in de overheidssector geen produktiviteitsstijging optreedt. De betekenis van de collectieve voorzieningen wordt, daar het onmogelijk is hun maatschappelijk nut adequaat te meten (o.a. wegens een ontbrekende prijsvorming van de eindproducten), gemeten aan de kosten van de aangewende produktiefactoren. Die kosten zijn duidelijk gestegen (loonstijgingen), doch er staat geen (*gemeten of meetbare*) produktiviteitsstijging tegenover! Een produktiviteitsstijging van het ambtenarenapparaat bijv. zou moeten leiden tot een correctie van het prijsindexcijfer van de overheidsconsumptie. We kunnen stellen dat de produktiviteitsgroei in de overheidssector minimaal nihil is en maximaal parallel verloopt met de produktiviteitsstijging in de particuliere sector. De laatste veronderstelling biedt de minste moeilijkheden: bij een gelijke groei van de produktiviteit in overheid en bedrijfsleven, kan de werkelijke voorziening in de collectieve behoeften worden afgemeten aan de verhouding tussen de nominale niet-overdrachtsuitgaven en het nominaal nationaal inkomen. Alsdan is de feitelijke situatie in de periode 1958-1963, dat de uitgaven, waarmee de overheid een direct beslag op produktiefactoren legt, zeer veel sneller zijn gestegen dan de toeneming van het nationaal inkomen (70 pCt. tegen 40 pCt.) bedroeg. Dat de totale netto overheidsuitgaven in procenten van het nationaal inkomen niettemin van 22,5 in 1958 tot 21,6 in 1963 zullen(?) dalen, is het gevolg van het afnemen der overdrachtsuitgaven, waardoor de ontvangende partijen een steeds geringer beroep op de nationale middelen konden doen. *Er zou zich dan binnen onze volkshuishouding een belangrijke verschuiving hebben voorgedaan ten gunste van de collectieve behoeftenvoorziening.*

Achterblijvende produktiviteitsgroei.

Het is o.i. waarschijnlijker dat de produktiviteitsstijging in de overheidssector bij die van het bedrijfsleven achterblijft. Voor de beoordeling van de ontwikkeling in de periode 1958-1963 heeft dit tot gevolg, dat de verschuiving ten gunste van de collectieve behoeftenvoorziening minder groot is geweest dan op het eerste gezicht lijkt, of wellicht niet eens heeft plaatsgevonden.

Welke zijn de consequenties voor de hantering van de structurele norm van Minister Zijlstra op langere termijn? Een gelijkblijvende verhouding tussen nominale niet-overdrachtsuitgaven en nationaal inkomen houdt dan in dat de collectieve behoeftenvoorziening minder snel toeneemt dan de nationale middelen. Zolang het mogelijk en wenselijk is de overdrachtsuitgaven minder snel te laten stijgen dan het nationaal inkomen, kunnen de overige rijksuitgaven sneller toenemen — en dus reëel gelijk blijven of toenemen — zonder dat de belastingdruk behoeft te stijgen. Is deze verschuiving binnen de overheidsuitgaven (*doch in feite grotendeels tussen de overheid en de particuliere sector*) niet wenselijk of mogelijk en achten parlement en regering het noodzakelijk dat de collectieve behoeftenvoorziening in werkelijkheid *tenminste gelijk blijft*, dan moeten de relatief duurder wordende niet-overdrachtsuitgaven nominaal sneller blijven stijgen dan het nationaal inkomen.

Bij deze hypothesen is — uitgaande van een gelijkblijvende financieringsmethode — een *duurzame stijging van de belastingdruk* nodig. Hoe kan een dergelijke divergentie

tussen een reëel gelijkblijvende collectieve behoeftenvoorziening en belastingdrukverhoging worden verklaard? Indien de produktiviteitsstijging in de overheidssector minder snel verloopt dan in het bedrijfsleven, zal een toenemend aantal produktiefactoren in de overheidshuishouding moeten worden ingeschakeld om een evenredig groeiend voorzieningenpeil te kunnen handhaven! In deze situatie heeft een progressief belastingstelsel structurele betekenis — en is er geen (althans minder) ruimte voor periodieke belastingverlaging —: het dient om de overheid van middelen te voorzien, nodig om de collectieve behoeftenvoorziening duurzaam op een ongeveer constant niveau te houden.

Onze kritiek op de structurele norm van de Minister van Financiën kan als volgt worden samengevat:

1. Voor een juiste beoordeling van de voorziening in collectieve behoeften moeten niet de totale overheidsuitgaven, maar de niet-overdrachtsuitgaven als uitgangspunt worden gekozen. In de beschouwde periode zijn belastingverlagingen gefinancierd uit het relatief doen dalen van de overdrachtsuitgaven, hetgeen in feite neerkomt op een *inkomensherverdeling binnen de particuliere sector*. Dat de belastingbaten iets sneller stegen dan het nationaal inkomen was nodig, aangezien er per saldo onvoldoende ruimte resteerde om de reële groei van de niet-overdrachtsuitgaven te financieren.

2. Indien het niet wenselijk is met deze inkomensherverdeling binnen de particuliere sector voort te gaan, en de produktiviteit in de overheidssector minder snel stijgt dan in het bedrijfsleven, dan kan alleen het relatief achterblijven van de reële collectieve behoeftenvoorziening nog maar tot belastingverlaging leiden (gegeven een bepaalde financieringsmethode). Het op peil houden van deze overheidstaken leidt reeds tot een structurele belastingverzwaring, terwijl het gelijk houden van de belastingdruk reeds een daling van het voorzieningenpeil zou impliceren.

Het conjuncturele aspect.

Wanneer wij tenslotte onze aandacht richten op het onmiddellijke effect van de begroting 1963 op de nationale economie, dan blijkt dat „de rijksfinanciën, voor zover door de begroting bepaald, het komende jaar geen remmende invloed op onze economie zullen uitoefenen”⁶⁾. De Minister van Financiën komt tot deze gevolgtrekking aan de hand van de volgende cijfers⁷⁾.

TABEL 2.

Berekening van de impuls; uitgaande van de rijksbegroting 1963
(in procenten van de relevante uitgaven van 1962)

Stijging van de relevante uitgaven	3,9
waarvan salarisverhogingen	0,9
	3,0
autonome belastingverlagingen	3,9
bruto impuls	6,9
progressiefactor	— 1,4
netto impuls	5,5
	===
Procentuele stijging van het nationaal inkomen:	
nominaal	6,9
reëel	4,2

Daarbij moet worden bedacht, dat de invloed van de rijksfinanciën op de totale bestedingen langs twee wegen kan gaan. De relatieve toeneming van de overheidsuitgaven, gesteld tegenover de procentuele stijging van het nationaal inkomen (reëel), geeft aan in welke mate de overheid beslag legt op de additionele nationale middelen. Indien de salarisverhoging terecht buiten beschouwing is gelaten, hetgeen

naar onze mening hoogstens ten dele het geval is, dan blijken de „relevante” uitgaven juist bij de stijging van het nationaal inkomen te zijn achtergebleven. Anderzijds kan de overheid de nationale bestedingen beïnvloeden door het beschikbaar inkomen van de private sector bijv. te vergroten door belastingtarieven te verlagen: een stijging van het beschikbaar inkomen pleegt nu eenmaal niet geheel te worden bespaard.

De norm die ten aanzien van deze autonome belastingverlagingen kan worden gehanteerd, luidt: de autonome belastingverlaging mag geen grotere impuls veroorzaken dan het deel van de structurele „ruimte”, waar de overheid geen beslag op legt, toelaat. Voor 1963 zijn deze cijfers resp. 3,9 pCt. en ongeveer 1 pCt. De Minister komt tot een wat optimistischer oordeel, omdat hij uitgaat van de netto impuls: de remmende werking van het progressieve belastingstelsel wordt in het effect van de begroting verdisconteerd. Dit past niet in de impulsanalyse, omdat de progressiefactor door velen niet als oorzaak, maar als gevolg van de verandering van het nationaal inkomen wordt gezien. Doch dit is een formeel argument. In feite is het zo, dat de progressiefactor *niet als beleidsmaatregel* wordt beschouwd, maar een lek — een ingebouwde stabilisator — in de inkomenscirculatie vertegenwoordigt.

Het is naar mijn mening zeer de vraag, of het doelmatig is een in de tijd vaststaand gegeven als de invloed van progressieve belastingtarieven op de bestedingen tot bewust overheidsbeleid te promoveren. Enigszins gechargeerd kan dat worden vergeleken met de voorstelling, alsof het toenemen van de marginale importquote bij een stijgende bezetting van het productie-apparaat een zaak van bewust conjunctuurbeleid van het bedrijfsleven zou zijn.

Met deze constatering is het conjuncturele begrotingsbeleid nog niet beoordeeld: het zou mogelijk zijn dat de economie een inflatoire impuls behoeft. Uit de „Macroeconomische ramingen voor 1962 en 1963” (blz. 18, 19) krijgt men die indruk toch niet. „Gezien echter tegen de achtergrond van de nog voortbestaande overbezetting der capaciteit, legt de zojuist gesignaleerde tendentie tot ontspanning in het komende jaar nog weinig gewicht in de schaal en dient te worden gerekend met een voortbestaan van de druk op het niveau van prijzen en lonen”. De gesignaleerde tendentie tot ontspanning is gelegen in de geringe stijging van de investeringen in vaste activa, terwijl de overige bestedingscomponenten tenminste op peil blijven (particuliere consumptie) of iets zullen toenemen (uitvoer). Het afnemende stijgingstempo van de investeringen is een gevolg van de sterk gedaalde winsten in het bedrijfsleven in 1962 en daarvoor. Zouden de bedrijfskosten in 1963 sterker stijgen dan is geraamd, dan is zelfs een daling van de investeringen te verwachten.

Wanneer wij uitgaan van de redelijke onderstelling, dat de Minister die investeringsdaling niet wil bevorderen, dan zal het accent van de economische politiek komen te liggen op het beperken van de kostenstijging = loonstijging. Het is echter zonder meer duidelijk dat de loonsverhogingen, die voor 1963 zullen worden bedongen, niet los staan van de vraag naar arbeid, en dus ook niet van de totale bestedingen. De stimulerende invloed die van de rijksbegroting op de totale bestedingen uitgaat kan nauwelijks een positieve bijdrage leveren tot een — in de ogen van de regering — wenselijke beperking van de loonstijging. Een overheidsbeleid, waarbij de Minister van Financiën een inflatoire impuls veroorzaakt, terwijl zijn collega's van Sociale en Economische Zaken een inflatoire loonstijging moeten voorkómen, lijkt weinig efficiënt.

⁶⁾s-Gravenhage.

E. L. BERG.

Ziekenfondswet op stapel

De Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid heeft in de laatste maanden een reeks belangrijke wetsvoorstellen aan het parlement aangeboden. Daaronder is een ontwerp-Ziekenfondswet, strekkende tot vervanging van het in de bezettingstijd tot stand gekomen „Ziekenfondsenbesluit”. Dat besluit is, met een aantal uitvoeringsvoorschriften, na de bevrijding in een enigszins gewijzigde en aangevulde vorm door de Nederlandse wetgever gehandhaafd, in afwachting van een nieuwe wettelijke regeling. Maar die nieuwe regeling laat veel langer op zich wachten dan men destijds heeft verondersteld. Alle opvolgende ministers hebben zich er het hoofd over gebroken; de moeilijkheden bleken zeer groot te zijn. Het indienen van een wetsontwerp te dezer zake is daarom op zichzelf al een prestatie van betekenis.

Desondanks kan men niet zeggen, dat het publiek voor het thans ingediende ontwerp-Ziekenfondswet grote interesse heeft. Waarom niet? Ten dele, naar mag worden aangenomen, omdat andere wetsontwerpen meer de aandacht trekken; met name kan men dit zeggen van het voorstel inzake een interim-regeling voor invaliditeitsrentetrekkingen. Daarnaast trekt ook de adviesaanvraag aan de S.-E.R. betreffende het sociale zekerheidsbeleid op langere termijn bijzondere belangstelling¹⁾; hierin immers worden, als in overweging te nemen objecten, met name genoemd een volksverzekering voor de zware medische risico's en de geldelijke zorg voor gehandicapten, twee onderwerpen, welke het publiek duidelijk aanspreken.

Een tweede reden, waarom het ontwerp-Ziekenfondswet vrij geringe belangstelling trekt, zal wel zijn, dat men er geen grote veranderingen in bespeurt ten opzichte van de bestaande situatie. De minister legt in zijn uitvoerige toelichting zelf de nadruk op het streven naar codificatie en legalisatie van een stuk sociale wetgeving, dat aan een normale vormgeving dringend behoefte heeft. En bij het bestuderen van het ontwerp constateert men inderdaad, dat veel bij het oude blijft: de verplichte ziekenfondsverzekering voor het grootste deel der loontrekkenden en hun gezinnen (meer dan de helft der bevolking), de vrijwillige verzekering daarnaast voor de kleine zelfstandigen en andere niet onder de verplichte verzekering vallende groepen, de afzonderlijke en goedkopere vrijwillige verzekering voor bejaarden met kleine inkomens, de uitgebreide prestaties der verzekering „in natura”, de uitvoering der verzekering door „toegelaten” ziekenfondsen, die daartoe contracten sluiten met vrij gevestigde „medewerkers”, onder toezicht van de Ziekenfondsraad. Dat alles wat duidelijker, hier en daar wat anders geregeld, maar niet essentieel verschillend van wat nu bestaat.

De minister blijkt dus van oordeel te zijn — en motiveert dit in de toelichting uitvoerig — dat de bestaande organisatie van het ziekenfondswezen niet onbevredigend functio-

¹⁾ Hieraan heeft Drs. L. A. P. van der Leij in „E.-S.B.” van 5 september 1962 een beschouwing gewijd.

neert. Wel denkt hij, zoals reeds gezegd, aan een geheel nieuwe opzet van de verzekering betreffende zware risico's en deze zal de ziekenfondsverzekering in sterke mate kunnen beïnvloeden, maar zo ver is het nog niet.

Toch beoogt het ontwerp-Ziekenfondswet wel enige wijzigingen tot stand te brengen, welke allerm minst onbelangrijk zijn. Zo zullen ziekenfondsen volgens het wetsontwerp een grotere vrijheid krijgen om hun werkgebied uit te breiden. Hoe veel meer vrijheid? Dat zal pas later kunnen blijken; volgens het wetsontwerp zal namelijk bij algemene maatregel van bestuur worden aangegeven, welke aantallen verzekerden voor de toelating van een ziekenfonds of voor een uitbreiding van werkgebied nodig zijn. De uitwerking van de desbetreffende bepalingen van het wetsontwerp zal ongetwijfeld problemen opleveren, doch deze vinden wel hun oplossing. Over het *beginsel* van de grotere vrijheid van werkgebied is veel discussie te verwachten, waarbij de vrees tot uiting zal komen, dat deze vrijheid tot meer rivaliteit en hogere kosten der ziekenfondsen zal leiden. De minister ziet dit minder zwaar in en acht de vrijheid van ziekenfondskeuze van grote principiële en praktische waarde; hij stelt deze vrijheid op één lijn met de vrijheid van keuze van arts, ziekenhuis enz.

Er is in de laatste jaren nog al wat rumoer geweest naar aanleiding van de oprichting van „eigen” optiekzaken door ziekenfondsen. Het ontwerp bevat een bepaling, welke het doen van leveringen door de ziekenfondsen aan de verzekerden (en het deelnemen in bedrijven, welke zich daarmee bezighouden) wil verbieden. De minister is van oordeel, dat de ziekenfondsen zich niet op economisch terrein dienen te bewegen. De ziekenfondsen zullen ook geen „medewerkers” in loondienst mogen hebben, behoudens speciale vergunning, maar dat verbod is er thans ook al.

De Ziekenfondsraad zal blijven bestaan als adviescollege voor de regering, als toezichthoudend orgaan en als beheerder van de geldmiddelen. Maar de vertegenwoordigers van ziekenfondsen en medewerkers zullen volgens het voorstel uit de Ziekenfondsraad verdwijnen, zij het dat zij in commissies uit de raad kunnen blijven meespreken, als de minister of de raad dat nuttig acht. In de raad zelf zullen vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers en „kroonleden” zitting hebben.

Veel aandacht besteedt het wetsontwerp aan een goede regeling van het beroep voor de verzekerden, die zich in hun rechten te kort gedaan voelen. De ziekenfondsraad zal op dit stuk een taak houden, maar de Raden van Beroep en de Centrale Raad van Beroep zullen er ook aan te pas komen. Een complicatie is, dat voor de vrijwillig verzekerden om juridische redenen een afwijkende regeling nodig is; voor hen moet ingevolge grondwettelijk voorschrift de weg naar de burgerlijke rechter open blijven.

Een heel belangrijke wijziging, eigenlijk een complex van wijzigingen, betreft de vrijwillige verzekering. Deze wordt

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

thans door elk ziekenfonds geëxploiteerd en dientengevolge is de premie van fonds tot fonds verschillend, uiteenlopend van ongeveer f. 2 tot f. 3,50 per verzekerde per week (voor een gezin het dubbele; kinderen overal premievrij). Er is niet, zoals bij de verplichte verzekering en de bejaardenverzekering, verband tussen grootte van het inkomen (loon) en premiehoogte. Het ontwerp wil een uniforme landelijke premieregeling invoeren, met een aantal premieklassen naar inkomen. Daar het kostenpeil der ziekenfondsen en de verhouding tussen de aantallen betalende verzekerden en niet-betalende kinderen verschillend zijn, zal het nieuwe stelsel slechts kunnen functioneren met landelijke verevening van inkomsten en uitgaven. Op dat punt wordt voor de vrijwillige verzekering dus hetzelfde systeem voorgesteld als voor de verplichte verzekering geldt. De betrekkelijk grote mate van zelfstandigheid, welke de ziekenfondsen thans voor hun afdeling vrijwillige verzekering hebben, zal daarmee verdwijnen. Voor vele vrijwillig verzekerden zal de premielast lichter worden, voor vele anderen zwaarder, want de exploitatie moet sluiten; subsidiëring van het stelsel uit de algemene middelen ligt niet in de bedoeling. Het voorstel opent de mogelijkheid van een lagere premie voor alleenstaande verzekerden; van die mogelijkheid zal wel gebruik moeten worden gemaakt, omdat anders de verzekering voor de ongehuwden financieel niet attractief is. In een stelsel van verplichte verzekering behoeft men zich daarover niet te bekommeren. In de thans geldende regeling voor de loontrekkenden wordt de ongehuwde even zwaar belast als de gehuwde met een even hoog loon en volgens het ontwerp zal dat zo blijven. De redelijkheid van deze regeling is wellicht voor twijfel vatbaar, maar weglopende verzekerden kunnen er in een verplichte verzekering niet zijn.

Een andere consequentie van vrijwilligheid der verzekering is, dat er wachttijden moeten worden vervuld vóór men recht op verstrekkingen heeft. Anders zouden velen met hun aanmelding wachten tot de nood aan de man komt, tot zij bij wijze van spreken op de drempel van de behandelkamer of van het ziekenhuis zouden staan.

Volgens het wetsontwerp zal de vrijwillige verzekering echter niemand meer toelating mogen weigeren wegens

minder goede gezondheidstoestand en ook zullen aan de toelating geen bijzondere beperkende voorwaarden (bijv. uitsluiting van verstrekkingen ter zake van ziekten, welke bij de aanmelding al bestaan) mogen worden verbonden. Uit sociaal oogpunt is dit zeer toe te juichen; uit financiële overwegingen kan er enige reden tot bezorgdheid zijn, doch wellicht valt het mee, omdat het overgrote deel der bevolking al verzekerd is.

Elk van de boven aangestipte voorstellen tot verandering zal worden toegejuicht, maar ook bestreden. Dat was tevoren te voorzien; het geldt helaas voor vrijwel elk voorstel op het terrein van het ziekenfondswezen. Men kan er trouwens aan toevoegen, dat de kritiek ook niet achterwege blijft indien op het een of andere punt geen verandering wordt voorgesteld. Zo zullen zich bijv. in concreto de tegenstanders van verplichte verzekering en de voorstanders van meer „eigen risico” voor de verzekerden bepaald niet onbetuigd laten, evenmin als degenen die ook voor de ambtenaren met lagere lonen de verplichte verzekering willen doen gelden; het wetsvoorstel wil op al deze punten de zaken bij het oude laten.

Niemand zal echter in de tegenwoordige tijd de noodzaak van een goede en op normale tot stand gekomen wettelijke regeling van het ziekenfondswezen willen ontkennen.

Het ziekenfondswezen belichaamt een vorm van welzijnszorg, waaraan thans reeds ca. f. 800 mln. per jaar wordt besteed. Een zo goed mogelijk gebruik van dit enorme bedrag dient te zijn gewaarborgd. Nog belangrijker is de overweging, dat via het ziekenfondswezen meer dan 70 pCt. van de bevolking een groot deel van zijn medische verzorging ontvangt. Een minder goede functionering van het apparaat kan de ontplooiing van de volksgezondheidszorg ernstig benadelen.

Conclusie uit het vorenstaande: hoewel het ontwerp-Ziekenfondswet in zijn details een zaak is voor vakmensen, verdient het niettemin de aandacht in een veel ruimere kring. En voorts: het zou te betreuren zijn, indien de parlementaire behandeling een langdurige lijdensweg zou worden, zoals vóór 1940 met wetsontwerpen over deze materie zo vaak het geval is geweest.

Amsterdam.

J. DE WIT.

(Adv.)

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ca. 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ondernemingen

1894

De levensverzekering heeft zich in de eerste helft van het thans lopende jaar op bevredigende wijze ontwikkeld. De verwachting is, dat de boeken aan het einde van 1962 zullen kunnen worden afgesloten met cijfers; welke die van alle voorgaande jaren overtreffen. De produktie in het eerste halfjaar 1962 steeg t.o.v. hetzelfde tijdvak in 1961 met 11 pCt. De premieontvangsten stegen met f. 72,8 mln., hetgeen inhoudt dat er gemiddeld f. 6 mln. per maand meer bij het levensverzekeringbedrijf onder gelijktijdige dekking van de financiële gevolgen van vroegtijdig overlijden is „gespaard”. Aan polishouders en begunstigden werd f. 14,8 mln. meer uitgekeerd. De beleggingen stegen met f. 518,3 mln. Het ziet ernaar uit dat aan het einde van 1962 de beleggingen een niveau van f. 10 mrd. zullen hebben bereikt.

Levensverzekering in het eerste halfjaar 1962

Produktie.

De Voorlichtingscommissie uit het Levensverzekeringbedrijf heeft in haar kwartaalpublicatie „De Telstrook” de cijfers bekend gemaakt, die betrekking hebben op de in het eerste halfjaar 1962 door de gezamenlijke binnen- en buitenlandse maatschappijen van levensverzekering hier te lande behaalde resultaten. Uit de daarin opgenomen en door het Centraal Bureau voor de Statistiek op basis van de maatschappij-opgaven samengestelde produktiecijfers blijkt, dat in de periode januari tot en met juni 1962 *meer dan drie miljard gulden* aan nieuwe verzekeringen is tot stand gekomen.

Nog nimmer eerder is het voorgekomen, dat de produktie reeds in de eerste helft van een jaar zulk een hoog peil bereikte. Er werd voor een bedrag van f. 3.234,1 mln. aan nieuwe kapitaal-, rente- en volksverzekeringen afgesloten, verdeeld over de beide branches „individueel”, omvattende voor eigen rekening getroffen toekomstvoorzieningen en „collectief”, waaronder de verzekeringsovereenkomsten ressorteren, die door werkgevers ten behoeve van het materieel welzijn van de werknemers en hun gezinnen (oudedags-, weduwen- en wezenverzekeringen) bij het levensverzekeringbedrijf zijn ondergebracht.

Vorig jaar was de produktie in dezelfde tijd f. 2.912,6 mln. groot, zodat er ditmaal voor f. 321,5 mln. méér aan nieuwe verzekeringen in de boeken van de maatschappijen kon worden ingeschreven. Deze vooruitgang komt overeen met een stijging van 11 pCt., een percentage dat hoger ligt dan zich aanvankelijk liet aanzien. In de loop van het tweede halfjaar 1961 openbaarde zich enige verlangzaming in het groeitempo. Deze vertraging hield in de eerste drie maanden van dit jaar aan, doch in het tweede kwartaal trad een kentering in. Aan het einde van de eerste kwartaalperiode 1962 bleek de produktie in vergelijking tot dezelfde tijd een jaar eerder met slechts 7,8 pCt. te zijn toegenomen. In het tweede kwartaal echter bedroeg het toenemingspercentage ten opzichte van het corresponderende tijdvak van 1961 bijna 15 of ongeveer twee maal zo hoog als na de eerste drie maanden van het jaar het geval was.

Houdt deze ontwikkeling aan, dan is het niet onwaarschijnlijk te achten dat het over het gehele jaar 1962 te verwachten produktiesurplus een stijgingspercentage zal aanwijzen, hetwelk niet veel zal afwijken van de voor 1961 ten opzichte van 1960 aan de hand van de gegevens van het C.B.S. berekende toeneming van 12,3 pCt.

Hoe ten aanzien van de produktie in het binnenland het beloop van maand tot maand in vergelijking tot de eerste helft van 1961 is geweest, leert tabel 1.

TABEL 1.

Produktiebeloop eerste halfjaar 1961 en 1962

(in miljoenen gulden)

BINNENLAND

Periode	1961	1962	Verschil 1962 t.o.v. 1961
januari	465,3	567,7	+ 102,4
februari	516,6	500,9	- 15,7
maart	494,3	522,3	+ 28,0
<i>1e kwartaal</i>	1.476,2	1.590,9	+ 114,7
april	476,2	552,7	+ 76,5
mei	487,7	590,1	+ 102,4
juni	472,5	500,4	+ 27,9
<i>2e kwartaal</i>	1.436,4	1.643,2	+ 206,8
<i>totaal eerste halfjaar</i>	2.912,6	3.234,1	+ 321,5

Uit dit cijferoverzicht blijkt, dat dit jaar in elk van de maanden januari tot en met juni voor meer dan een half miljard gulden aan nieuwe verzekeringen is afgesloten, hetgeen in 1961 slechts in de maand februari is voorgekomen. In tegenstelling met vorig jaar, toen het juist deze maand was, waarin het produktieniveau boven dat van alle andere maanden uitstak, geeft februari dit keer het laagste produktiecijfer aan en is het de maand mei, die het beste resultaat heeft opgeleverd.

In elk van de beide kwartalen lag de produktie boven de anderhalf miljard gulden. De vooruitgang was in het tweede kwartaal bijna het dubbele van de in de eerste drie maanden genoteerde toeneming. Halverwege 1961 bedroeg de produktiestijging ten opzichte van de stand midden

1960: f. 471,4 mln. Medio 1962 beliep zij f. 321,5 mln. in vergelijking tot de situatie per 30 juni 1961, of f. 150 mln. minder.

Voor elk van de drie hoofdbranches kapitaal-, rente- en volksverzekeringen zijn de afzonderlijke produktiecijfers in tabel 2 verwerkt. Deze cijfers tonen aan, dat er in de eerste helft van 1962 een verschuiving naar die categorie van verzekeringen heeft plaatsgevonden, waarbij het gaat om de verkrijging van een periodiek inkomen, hetzij op de oude dag, hetzij na overlijden: renteverzekeringen. Daartoe behoren niet slechts de traditionele verzekeringen als oudedags-, weduwen- en wezenpensioen (w.o. personeelsverzekeringen), doch ook de aan kapitaalpolissen gekoppelde renteverzekeringen volgens welke na overlijden van de verzekerde de aangewezen begunstigde gedurende een zekere periode in het genot van een inkomen wordt gesteld ten belope van een in de polis vastgelegd percentage van de hoofdsom.

Iets meer dan de helft, nl. 50,8 pCt. (v.j. 49,9 pCt.) van de gehele produktie, heeft de renteverzekering voor haar rekening genomen. Het aandeel van de kapitaalverzekering in het produktietotaal is vergeleken bij vorig jaar van 45,4 tot 44,7 pCt. teruggelopen. Bij de volksverzekering is weliswaar een hoger bedrag aan nieuwe posten tot stand gekomen, doch in relatieve zin is er toch van een lichte achteruitgang sprake. Het procentuele aandeel daalde van 4,7 pCt. tot 4,5 pCt.

TABEL 2. *Produktie per branche*
(eerste halfjaar)

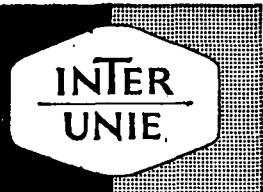
BINNENLAND					
Branche	1961	1962	verschil 1962 t.o.v. 1961	1961	1962
	(in miljoenen guldens)			(in procenten van het totaal)	
a. kapitaalverzekering	1.321,6	1.447,8	+ 126,2	45,4	44,7
b. renteverzekering	1.453,4	1.641,8	+ 188,4	49,9	50,8
c. volksverzekering	137,6	144,5	+ 6,9	4,7	4,5
totaal	2.912,6	3.234,1	+ 321,5	100	100

Op het leven van in het buitenland gevestigde personen kwam volgens gegevens van het C.B.S. in de eerste zes maanden van dit jaar voor een bedrag van f. 181,2 mln. aan nieuwe verzekeringen tot stand, of f. 14,5 mln. (v.j. f. 10,8 mln.) meer dan in de overeenkomstige tijd verleden jaar. Tabel 3 geeft een gedetailleerd beeld van de produktie in het buitenland eerste helft 1961 resp. 1962, waaruit blijkt, dat de rol die de renteverzekering in de buitenlandse produktie speelt, van afnemende betekenis is.

TABEL 3. *Produktiebeloop eerste halfjaar 1961-1962*
(in miljoenen guldens)

BUITENLAND			
Branche	1961	1962	verschil 1962 t.o.v. 1961
kapitaalverzekering	136,4	153,3	+ 16,9
rente-verzekering	22,7	18,7	- 4,0
volksverzekering	7,6	9,2	+ 1,6
totaal	166,7	181,2	+ 14,5

Beleg modern - beleg in

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

Premie-ontvangsten

In het licht van de huidige economische omstandigheden is het van belang, dat de bestedingen niet te uitbundig stijgen. Hoe meer gelden bespaard worden, des te meer middelen voor investerings- en andere doeleinden beschikbaar zullen komen. Het is daarom een gunstig symptoom, dat met het sparen in de vorm van premiebetalingen bij het levensverzekeringbedrijf steeds grotere bedragen gemoeid zijn. In de eerste zes maanden van 1962 beliep de premie-ontvangst f. 573,6 mln. tegen f. 500,8 mln. in dezelfde maanden een jaar eerder. Dit houdt in, dat er in deze periode gemiddeld f. 6 mln. *per maand* meer bij het levensverzekeringbedrijf onder gelijktijdige dekking van de financiële gevolgen van vroegtijdig overlijden is „gespaard”. Zelfs vertonen de premie-ontvangsten een stijging welke in de laatste 5 jaar niet zo hoog is geweest.

TABEL 4. *Premie-ontvangsten a)*
(in miljoenen guldens)

Jaar	Premie-inkomen eerste halfjaar	Stijging t.o.v. een jaar eerder
1958	414,2	41,3
1959	432,0	17,8
1960	476,6	44,6
1961	500,8	25,8
1962	573,6	72,8

a) Uitsluitend op hier te lande van kracht zijnde polissen.

Uitkeringen.

De maatschappijen hebben in het eerste halfjaar 1962 aan de polishouders resp. de begunstigten in totaal een bedrag van f. 161,5 mln. ten goede doen komen, d.i. f. 14,8 mln. meer dan in de vergelijkbare periode van 1961. Op de expiratiedata van de daarvoor in aanmerking komende polissen kwam f. 6,2 mln. meer beschikbaar dan vorig jaar. Verreweg het grootste gedeelte van het in totaal uitbetaalde bedrag, nl. f. 60,6 mln., is door de verzekerden zelf in ontvangst genomen. Een bepaald gedeelte, waarvan de omvang echter niet nauwkeurig is vast te stellen, heeft betrekking op uitkeringen, die aan de nabestaanden van tijdens de looptijd der polissen overleden verzekerden zijn verricht. Het gaat hierbij om verzekeringsovereenkomsten waarbij is bepaald, dat na overlijden van de verzekerde de premiebetaling wordt gestaakt en de uitkering van het kapitaal niet terstond, doch pas op een later in de polis vastgelegd tijdstip zal geschieden.

In de vorm van kapitaal hebben de maatschappijen op grond van het overlijden van de verzekerden f. 28,4 mln. of f. 2,1 mln. meer uitbetaald, terwijl de pensioen- en rente-uitkeringen een bedrag van f. 72,5 mln. tegen f. 66 mln. vorig jaar vertegenwoordigden. Tabel 5 geeft weer hoe de uitkeringen zowel in absolute cijfers als procentueel over de drie categorieën zijn verdeeld.

TABEL 5.

Uitkeringen aan polishouders en begunstigen

Uitkeringen eerste halfjaar	1961		1962	
	in mln. glds.	in pCt.	in mln. glds.	in pCt.
wegens overlijden	26,3	17,9	28,4	17,6
op de afloopdata	54,4	37,0	60,6	37,5
aan diverse renten	66,0	45,1	72,5	44,9
Totaal	146,7	100	161,5	100

Het aantal polissen, waarvan de verzekerde bedragen reeds binnen 2 jaar na het tot stand komen van de verzekeringsovereenkomsten door overlijden van de betrokken verzekerden opeisbaar werden, beliep in de eerste helft van dit jaar 1.853 (in dezelfde tijd vorig jaar was dit aantal 1.820). Deze al zo spoedig na afsluiten tot uitkering gekomen polissen vertegenwoordigden een uitkeringswaarde van f. 4.187.734. Daartegenover staat een premie-ontvangst van f. 282.288. Door de maatschappijen moet uit hoofde van deze polissen bijna 15 maal zoveel worden uitgekeerd als er aan premien is binnengekomen. Tabel 6 verschaft hieromtrent cijfers over de afgelopen vijf jaar.

TABEL 6.

Door overlijden binnen twee jaar vervallen polissen

Eerste helft van:	Aantal polissen	Premie-ontvangst in gulden	Uitkeringen in gulden
1958	2.254	162.263	3.054.070
1959	2.103	169.761	3.010.808
1960	1.987	206.817	2.209.980
1961	1.820	223.021	3.033.658
1962	1.853	282.288	4.187.734

In het eerste halfjaar 1962 deden zich 469 (v.j. 447) gevallen voor waarin de verzekerden door een verkeers- of ander ongeval het leven verloren. Deze cijfers hebben alleen betrekking op kapitaaluitkeringen van f. 1.000 en

hoger alsmede op rente-uitkeringen. Bij vele individuele kapitaalverzekeringen is het risico van overlijden door een ongeval als aanvullende dekking medeverzekerd. In die gevallen heeft dubbele uitkering van het verzekerde bedrag plaatsgevonden.

Beleggingen.

Ten opzichte van de stand per ultimo 1961 breidde het belegde vermogen van het binnenlandse bedrijf zich in zes maanden tijd uit met f. 518,3 mln., waardoor het steeg van f. 9.061,5 mln. tot f. 9.579,8 mln. per 30 juni 1962. Het ziet er naar uit, dat aan het einde van 1962 de beleggingen een niveau van f. 10 mrd. zullen bereiken. Van de posten, waarover de beleggingen zijn verdeeld, zomede van de mutaties, die zich in het afgelopen half jaar hebben voorgedaan, geeft tabel 7 een overzicht.

TABEL 7. Belegd kapitaal

Soort belegging	Balanswaarde		stijging resp. daling	in procenten	
	per 31-12-'61	per 30-6-'62		per 31-12-'61	per 30-6-'62
	(in mln. gulden)				
Vaste eigendommen ..	666,5	691,0	+ 24,5	7,4	7,2
Hypotheek	2.053,2	2.237,1	+ 183,9	22,7	23,4
Effecten	792,7	822,5	+ 29,8	8,7	8,6
Leningen op schuldbekentenis	4.552,9	4.793,2	+ 240,3	50,2	50,0
Inschrijving Grootboek en Schuldregisters ..	693,2	680,1	- 13,1	7,6	7,1
Polisbeleningen	86,4	86,7	+ 0,3	1,0	0,9
Overige beleggingen ..	216,6	269,2	+ 52,6	2,4	2,8
Totaal	9.061,5	9.579,8	+ 518,3	100	100

De levensverzekering heeft zich in de eerste helft van het thans lopende jaar op bevredigende wijze ontwikkeld en de verwachting is dan ook, dat de boeken aan het einde van 1962 zullen kunnen worden afgesloten met cijfers, welke die van alle voorgaande jaren overtreffen.

Rotterdam.

J. B. BOOL.

Het Britse pachtvraagstuk

Vroeger en nu.

De betekenis van de pacht in de Britse landbouw is gedurende de laatste honderd jaar sterk verminderd. In de vorige eeuw was meer dan 80 pCt. van het aantal bedrijven boven 5 acres verpacht, tegen 50 à 60 pCt. ¹⁾ thans en dit aandeel wordt nog voortdurend geringer. Naar oppervlakte doet zich hetzelfde voor: in 1916 was 87,8 pCt. ²⁾ van het landbouwareaal verpacht; in 1950 was dat 62,0 pCt. ³⁾

De betekenis van het inkomen uit grond is relatief gezien sterk afgenomen:

— het aandeel van de pacht in de winst die vóór de tweede wereldoorlog per acre gemaakt werd was ca. 80 pCt. tegen 29 pCt. ⁴⁾ in 1956/57;

— het aandeel van de netto-pacht in het „factor income” is in de periode van rond 1875 tot 1955 gedaald van ruim 40 pCt. tot ca. 4 pCt. ⁵⁾

De sociale positie van de landeigenaren, boeren en landarbeiders is in de laatste halve eeuw aanzienlijk gewijzigd. In de vorige eeuw was de landeigenaar de dominerende figuur op het Britse platteland. Nu staan in verscheidene gebieden de vroegere „mansion houses” en de landhuizen leeg ⁶⁾. De positie van de boeren, zowel wat hun inkomen als wat hun rechten t.o.v. de landeigenaren betreft, is sterk verbeterd; hetzelfde geldt voor de landarbeiders t.o.v. de boeren.

In de zgn. „Golden age of British farming” was er een zeer efficiënt pachtstelsel in Engeland! Om met C. S. Orwin te spreken: „Never at any other time in its history has the land better equipped by the landowner, better cultivated by the farmer, nor has food production from

¹⁾ G. Hallett: „The economics of agricultural land tenure”, 1960, blz. 57/58.

²⁾ K. Steinbrück: „Pacht” in het „Handwörterbuch der Staatswissenschaften”, Jena 1925, blz. 794.

³⁾ F. Dovring: „Land and labor in Europe”, 1960, blz. 150.

⁴⁾ J. T. Ward: „Farm rents and tenure”, 1959, blz. 25.

⁵⁾ Colin Clark: „The conditions of economic progress”, 1960, blz. 648/649.

⁶⁾ Dunstan Skilbeck in „Ward”, op. cit. Foreword.

it been more intensive" 7). Er werd omstreeks het midden van de vorige eeuw zeer veel geïnvesteerd in grond voor verbeteringen en ontginningen en in bedrijfsgebouwen. De landeigenaar was zakelijk ingesteld en bemoeide zich persoonlijk met de landbouw in het algemeen en met zijn „estate" in het bijzonder. Hij had de leiding bij de bedrijfsvoering, was zeer actief t.a.v. nieuwe produktiemethoden. Hij kon de pacht opzeggen indien hij dit wenste.

Sindsdien is dit alles min of meer in het tegendeel verkeerd. Het pachtsysteem is nu veel minder efficiënt; het heeft een onbevredigende werking 8). De investeringen in grond en gebouwen zijn zo gering in omvang, dat de overheid bij moet springen door middel van het „Farm Improvements Scheme". De landeigenaren bemoeien zich veelal niet meer persoonlijk met hun „estate", zeker niet wat betreft de bedrijfsvoering. Op dit punt is de pachter volledig zelfstandig geworden. De tegenwoordige landeigenaar is in vele gevallen niet meer de grote agrarische ondernemer, die uit commerciële overwegingen de landbouw uitoefent en grond verpacht 9), maar een soort „hobby farmer", die uit liefhebberij, om het sociale aanzien, uit traditie, grond bezit. De landeigenaar kan de pachtovereenkomst niet meer beëindigen indien hij dit wil. De pachter heeft een zeer sterk gebruiksrecht gekregen: „the tenant has been granted virtually all the rights of ownership without the responsibilities" 10).

In vroeger dagen werd het Engelse pachtsysteem door de economen waardeerd besproken 11). Nu verneemt men uit hun geschriften allerlei bezwaren tegen het Engelse stelsel en spreekt men min of meer over de aftakeling of het verval van de pacht op de Britse eilanden 12). Wat kan de oorzaak zijn van deze ontwikkeling; tot welke problemen geeft zij aanleiding en welke oplossingen zijn er eventueel voor?

7) C. S. Orwin: „A history of English farming", 1949, blz. 73.

8) Ward, op. cit., blz. 83.

9) Zie ook Dunstan Skilbeck, op. cit.

10) Ward, op. cit., blz. 10.

11) A. Marshall: „Principles of economics", 1925, blz. 648 e.v.

12) Bijv. Hallett, op. cit. en Ward, op. cit.

De oorzaken.

Van één enkele oorzaak is geen sprake. Er zijn vele, onderling min of meer samenhangende, factoren in het spel. Om een inzicht in dit complex van factoren te krijgen is het nodig een overzicht te hebben van de situatie in vroeger tijden.

Twee eeuwen geleden was de landbouw in Engeland uitermate belangrijk. Hij vormde misschien wel de belangrijkste bedrijfstak naast handel en scheepvaart. Het spreekt vanzelf dat de grond toen buitengewone betekenis had. Zelfs een eeuw later, na een zeer expansieve industrialisatie, was de grond nog zeer belangrijk (de grondrente maakte vanaf ca. 1860 tot 1900 jaarlijks ca. 40 pCt. van het agrarisch inkomen uit). De klassieke economen verwachtten dat de prijs van grond voortdurend zou stijgen. Deze verwachting baseerden zij op ervaringen in het verleden en inderdaad steeg gedurende de 19e eeuw de „rent" (tot ca. 1872) 13).

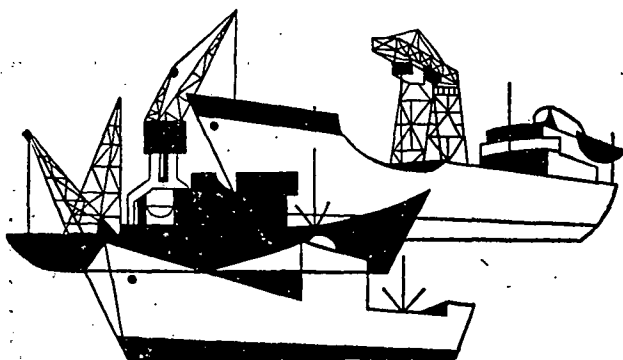
Deze twee omstandigheden nu, de belangrijkheid van de grond en de voortdurende stijging van de „rent", zijn van zeer groot belang geweest voor de houding van de mensen en hun politieke actie t.o.v. grond. Vroeger was pacht eigenlijk de voornaamste kostenpost die de boer moest betalen. Toen was iedere verhoging van de pacht van ingrijpende betekenis voor de inkomenspositie van de boeren. Door de hoge „rent" hadden de landeigenaren een groot inkomen. Zij verkeerden in een sterke economische en sociale positie. Zij beheersten het leven van boeren en arbeiders. Boeren en arbeiders waren volledig van de grondeigenaren afhankelijk. Dit leidde tot een negatieve houding t.o.v. de „landlords" en tot doorgewone jaloezie op de grondbezittende klasse en dit samen tot sociale spanningen.

De emotionele houding t.o.v. de grondeigenaren is blijven bestaan. Daarbij komt nog begripsverwarring. Het schijnt namelijk of alleen de boeren en arbeiders „wat doen voor de kost"; de landeigenaar schijnt niets te presteren. Dat dit inderdaad schijn is, blijkt als men bedenkt dat de grondeigenaar in die tijd een ondernemer was die een groot krediet in natura, in de vorm van grond en gebouwen, beschikbaar stelde, zorgde voor onderhoud, verbeteringen, ontginningen en die daarbij de juiste pachters uitzocht en toezicht hield op de gang van zaken. De grondeigenaren vervulden toen dus wel degelijk een economische functie.

Deze drie factoren: 1. het grote economische belang van grond; 2. de emotionele houding t.o.v. grondeigenaren en 3. de bovengenoemde begripsverwarring, leveren de verklaring voor het verschijnsel dat verhoging van de pacht steeds een emotionele reactie oproep, die leidde tot politieke actie, iets wat bij de meeste andere prijzen niet (in gelijke mate) het geval was. Het is merkwaardig dat deze emotionele reactie is blijven bestaan.

Dit alles is slechts één kant van de zaak der politieke actie. De andere is, dat er algemeen in de vorige eeuw behoefte ontstond tot bescherming van de economisch zwakkeren en dat boeren en arbeiders zelfbewuster werden en opkwamen voor een „redelijker bestaan", grotere zelfstandigheid, een betere inkomenspositie, grotere bestaanszekerheid. Sinds ongeveer 1870 wordt de ontwikkeling van het pachtsysteem bepaald door twee omstandigheden: 1. de economische ontwikkeling en 2. de politieke actie t.o.v. grond.

13) Hallett, op. cit., blz. 53.

N.V. CORNS. SWARTTOUW'S STUWADOORS MAATSCHAPPIJ

ROTTERDAM

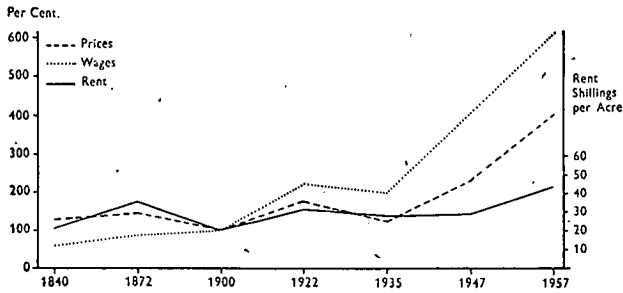
AMSTERDAM-ANTWERPEN-GENT

MOMBASA-DAR ES SALAAM-TANGA-MTWARA

(I. M.)

De feitelijke economische ontwikkeling leidde ertoe dat de bruto-pacht afnam. Een aardig overzicht van deze ontwikkeling geeft onderstaande grafiek, ontleend aan Hallett¹⁴⁾.

Het verloop van de prijzen, lonen en pachten in de periode 1840 tot 1958

Hieruit komen twee belangrijke punten naar voren: de bruto-pacht is maar weinig gestegen en sterk achtergebleven bij het algemeen prijsniveau en de arbeidslonen. De koopkracht van de bruto-pacht t.o.v. de vorige eeuw is daardoor sterk gedaald. Daarbij komt dat door de stijging van de prijzen en arbeidslonen de eigenaarlasten gestegen zijn, waardoor de netto-pacht reëel gezien vrij sterk gedaald is. Zie als illustratie tabel 1.

TABEL 1.

De kwantitatieve betekenis van pacht en eigenaarlasten in het Verenigd Koninkrijk (in mln. £)

	Gross Product	Expenses Excluding Land Tax and Rents	Net Factor Income	Rates paid by Occupiers	Gross Rent	Sum of Two Previous Columns as Percentage of Factor Income	Landowners' Maintenance Costs
1867-69	229.8	52.6	177.2	8.0	62.5	39.8	3.8
1870-76	247.2	64.1	183.1	7.5	66.3	40.3	4.0
1877-85	219.2	61.5	157.7	5.9	65.2	45.1	4.0
1886-93	187.8	53.2	135.6	4.1	57.4	45.4	3.6
1894-1903	182.8	59.7	123.1	3.4	50.7	43.9	3.6
1904-10	200.8	65.7	135.1	3.5	50.7	40.1	3.9
1911-13	222.1	75.0	147.1	3.5	51.8	37.6	3.8
1920-22	490.0	157.0	333.0	4.5	14.0
1924-29	279.7	122.3	157.4	3.5	48.6	33.1	10.1
1930-34	236.5	96.9	139.6	..	44.3	29.6	9.5
1936-38	308.0	135.0	173.0	..	41.2	23.9	10.5
1952-53	1147.0	555.0	592.0	..	54.5	9.2	36.8
1953-54	1276.0	663.5	612.5	..	57.0	9.3	37.1
1954-55	1278.0	700.5	567.5	..	59.5	10.5	37.9

	Factor Income Excluding Landowners' Maintenance Costs	Net Rent	Net Rent as Percentage of Factor Income Excluding Maintenance Costs	Landowners' Rates, Tithe and Land Tax payable from Net Rent	Average Price of Land £ per Acre	Do. as Multiple of Net Rent per Acre (after Paying Rates, etc.)
1867-69	173.4	66.7	38.5	4.0
1870-76	179.1	69.8	39.0	4.2
1877-85	153.7	67.1	43.6	4.5	68.0	37.4
1886-93	132.0	56.9	43.1	4.6
1894-1903	119.5	50.5	42.2	4.5	52.0	38.3
1904-10	131.2	50.3	38.3	4.1
1911-13	143.3	51.5	35.9	4.1
1920-22	319.0	30.8	..
1924-29	147.3	42.0	28.5	5.3	27.2	25.1
1930-34	130.1	34.8	26.7	4.4	24.1	26.8
1936-38	162.5	30.7	18.9	3.9	31.1	39.2
1952-53	555.0	17.7	3.2	3.0	89.0	204.0
1953-54	575.0	19.9	3.5	3.0	83.0	166.0
1954-55	530.0	21.6	4.1	3.0	84.0	153.0

Bron: Colin Clark: „The conditions of economic progress”, London 1960, blz. 648.

¹⁴⁾ Hallett, op. cit., blz. 53, waarbij de kennelijk onjuiste indeling van de tijd-as echter een punt van kritiek is.

De politieke actie heeft sinds 1875 geleid tot een serie wetten betreffende de pacht (wetten van de jaren 1875, 1883, 1906, 1920, 1923, 1941, 1947, 1948 en 1958), die steeds ingrijpender werden t.a.v. de verhouding tussen pachter en verpachter. De situatie komt thans neer op: — pacht prijsbeheersing (rent-arbitration); — volledige vrijheid voor de pachter t.a.v. zijn bedrijfsvoering; — vergoeding voor aangebrachte verbeteringen bij het verlaten van het gepachte; — grote mate van zekerheid van gebruik.

Vergeleken met een eeuw geleden is de positie van de pachter zéér versterkt en die van de verpachter overeenkomstig gedaald. De „arbitrage” bij de pacht prijzen heeft geleid tot lage pachten, veel lager dan op een vrije markt tot stand zouden komen, hetgeen bepalend is geweest voor de bovengenoemde economische ontwikkeling. De politieke actie heeft behalve tot maatregelen op het gebied van de pacht geleid tot ingrijpende belastingmaatregelen, waardoor de netto-pacht nog meer in betekenis is afgenomen. De sterke achteruitgang van het aandeel van het inkomen uit grond in het agrarisch inkomen in Engeland is dan ook niet alléén een gevolg van de technische en economische veranderingen in een vrije economie, zoals Schulz¹⁵⁾ beweert.

De belangstelling voor en de houding t.o.v. de „estate” is bij de landeigenaren vergeleken met honderd jaar geleden sterk veranderd. De belangstelling is veel geringer geworden door de relatief sterke daling van de netto-pacht. Men kan nu buiten de landbouw veel rendabeler beleggen; ook liggen daar vele werkkringen en winstkansen voor mensen die vroeger een „estate” zouden exploiteren. Lag vroeger de nadruk op de produktie, nu in vele gevallen op de consumptie: de liefhebberij, de jacht, het sociale aanzien, het aangename buitenleven, de traditie e.d. Dit vooral bij diegenen die buiten de landbouw belangrijke bezittingen hebben en dus ook belangrijke inkomstenbronnen. Zij vinden een lage pacht niet erg, omdat ze toch al een hoog inkomen hebben. Ze doen dan geen moeite om de pacht verhoogd te krijgen, daar dit per saldo toch weinig voordelen oplevert en nog leidt tot prestigeverlies ook; een verlies op de exploitatierekening van de „estate” kan bovendien worden gebruikt voor het verkrijgen van een lagere inkomstenbelasting. Dit alles geldt voor de rijke grondeigenaren, niet voor de talrijke kleine grondeigenaren en evenmin voor de domeinen en rechtspersonen, zoals kerken en universiteiten, die grond bezitten. De houding van de landeigenaren is voorts gewijzigd doordat zij minder te zeggen hebben en omdat zij als het ware de schrik te pakken hebben van al de politieke acties die er t.o.v. hen zijn ondernomen, variërend van de sterke stroming voor landnationalisatie¹⁶⁾ tot ingrijpende pachtmaatregelen.

De in het bovenstaande aangeduide factoren hebben geleid tot een toestand waarin een goede inkomenspositie van de pachter duurzaam is verzekerd. De situatie brengt echter ook bedenkelijke consequenties mee voor de doelmatigheid van de produktie. Het vaste produktie-apparaat wordt minder goed onderhouden, verbeteringen blijven vaak achterwege, inefficiënte boeren blijven rustig zitten,

¹⁵⁾ Th. W. Schulz: „The economic organization of agriculture”, New York 1953, Chapter 8: „The declining economic importance of agricultural land”.

¹⁶⁾ S. St. A. Clark: „A review of some proposals for land nationalization in Great Britain” in „The Farm Economist”, 1956, no. 8, blz. 23-32.

terwijl kundige en energieke boeren geen plaats kunnen krijgen. Verbeteringen kunnen niet worden gefinancierd uit de pacht. In 1951 bijv. werd 16,9 shilling per acre voor verbeteringen uitgegeven, terwijl de netto-pacht slechts 11,4 shilling per acre bedroeg ¹⁷⁾. Hiervoor worden vaak middelen uit andere bronnen gebruikt, vooral door diegenen die de landbouw als liefhebberij uitoefenen en/of als een middel gebruiken om tot lagere belastingen te geraken.

Dat zich dit inderdaad voordoet blijkt uit onderzoekingen van Harrison ¹⁸⁾ over de investeringen in de landbouw, waarbij hij werkte met een steekproef. Hieruit bleek dat de „hobby farmers”, die slechts 6 pCt. van de steekproef uitmaakten, niet minder dan 60 pCt. van de totale investeringen van alle in de steekproef opgenomen boeren voor hun rekening namen. Hoewel er dus verbeteringen plaatsvinden, worden ze niet geïnduceerd door de rentabiliteit van het landbouwbedrijf. Zeer frequent is er dan ook sprake van „serious misallocation” ¹⁸⁾.

De verminderde interesse bij de grondeigenaar leidde (en leidt nog steeds) in een betrekkelijk groot aantal gevallen tot afstoting van het landelijk eigendom, hetgeen menig pachter noopt tot aankoop van de boerderij die hij pachtte, omdat hij anders meestal de grondslag van zijn maatschappelijk bestaan zou verliezen. Hij moet dan vaak hoge koopprijzen betalen. Dit kan leiden tot een zware hypotheeklast en dit weer tot gebrek aan bedrijfskapitaal, hetgeen een rationele en moderne bedrijfsvoering sterk kan belemmeren. Ook leidt de afstoting van grond vaak tot een vermindering van de bedrijfsgrootte omdat de kopers, meestal boeren, niet kapitaalkrchtig genoeg zijn om grote bedrijven te kopen. De afstoting van landelijk eigendom is niet iets van de laatste tien of twintig jaar. Het heeft zich in deze eeuw herhaaldelijk voorgedaan, getuige de volgende cijfers, ontleend aan Hallett ¹⁹⁾.

TABEL 2.

Pacht en eigendom van bedrijven groter dan 5 acre in Engeland en Wales

Jaar	Bedrijven in:	
	eigendom	pacht
	(pCt.)	
1911	20	80
1927	36	64
1941	34	66
1950	39	61
1959	tussen 40 en 50	tussen 50 en 60

De grootste verschuiving deed zich dus voor in de jaren twintig en is derhalve niet in de volle omvang een gevolg van de ingrijpende wetgeving sinds het uitbreken van de tweede wereldoorlog.

De huidige problemen en voorgestelde oplossingen.

Ten aanzien van pachtmaatregelen kan men een onderscheid maken tussen een inkomenseffect (wordt de pacht verlaagd of niet?) en een produktie-effect (wordt de produktie efficiënter of niet?). Deze effecten zijn meestal tegengesteld gericht. Een eeuw geleden was het pachtstelsel in Engeland en Wales efficiënt. Er werden geen maatregelen beraamd om het te verbeteren. De economische omstandigheden brachten echter mee, dat de pachten vaak te hoog waren en de bestaanszekerheid van de pachter

minimaal. Van deze kant werd er daarom gestreefd naar maatregelen met een voor hen gunstig inkomenseffect. Na veel politieke strijd zijn dergelijke maatregelen tot stand gekomen. Een goede en duurzame inkomenspositie is de pachters nu gewaarborgd.

Van deze maatregelen ging in de tweede wereldoorlog een gunstig produktie-effect uit doordat de boeren nu belangstelling hadden voor een zo goed mogelijk gebruik van de grond, waarop ze een langdurig gebruiksrecht hadden. Zij steunden onder meer hierdoor met de daad de politiek tot vergroting van de voedselvoorziening. Toen waren produktie- en inkomenseffect niet tegengesteld. Maar in alle andere perioden wel. De betere positie van de pachters, ontstaan door het inkomenseffect van de pachtwetten, bracht, zoals gebleken is, een slechtere positie voor de grondeigenaren mee. Zij verloren daardoor veel van hun belangstelling voor de „estates”, met in vele gevallen een minder efficiënt grondgebruik als gevolg, waardoor dus sprake is van een schadelijk produktie-effect. Dit is het probleem van het Britse pachtstelsel: maatregelen die de inkomenspositie van de pachter verbeteren, verlagen meestal de efficiency van het grondgebruik en omgekeerd.

De kern van dit probleem is de hoogte van de pacht. De oplossing van dit probleem ligt niet in landnationalisatie, gevolgd door een voorbeeldige verpachting door de Staat, zoals door C. S. Orwin en Sir Daniel Hall is voorgesteld ²⁰⁾, maar in maatregelen t.a.v. de pacht prijs en de emotionele houding van de pachter, landeigenaar en het grote publiek. Hoe dit uitgevoerd moet worden is volop in discussie. De oplossing wordt gezocht in twee onafhankelijke, maar elkaar niet uitsluitende, richtingen:

- de ene oplossing is de toeneming van het aantal eigengeërfde boeren niet tegenaan, maar de nadelen die dit stelsel meebrengt met name voor de financiering zo klein mogelijk maken door verbetering van de kredietvoorziening van de landbouw ²¹⁾, zo nodig met steun van de overheid;
- de tweede is het wegnemen van de oorzaken van de teruggang van de pacht in Engeland en Wales: de te lage pachten verhogen ²²⁾ en de emotionele houding van de partijen omzetten in een normale, zakelijke houding.

Bij beide oplossingen kan een herziening van de grondbelasting — zo dat de grondbelasting eenvoudiger en de belastingdruk minder wordt — een stimulans zijn. Uit de wetswijziging in 1958, waarbij de „pachtprijsbeheersing” op historische basis werd verlaten en vervangen door één, waarbij men zich meer op marktprijzen richt, kan men afleiden dat de overheid de oplossing zoekt in de tweede richting. De prijzen op de vrije markt zijn immers hoger dan de prijzen die bij de oude regeling door „rent arbitration” tot stand kwamen. Hoe deze wijziging in het beleid heeft uitgewerkt, is statistisch nog niet achterhaald. Of de wijziging van het beleid dus een oplossing betekent voor het Britse pachtprobleem is dus nog niet te zeggen.

Wageningen.

Ir. P. C. VAN DEN NOORT.

²⁰⁾ In dit opzicht komen de Engelse economen Ward en Hallett tot gelijke conclusies; zie resp. blz. 81 en 189 van hun geciteerde boeken. Geen enkele politieke partij heeft de landnationalisatie nog op haar programma staan.

²¹⁾ Zie voor deze kredietvoorziening S. G. Sturmeij: „Credit for agricultural land purchase in England and Wales” in „The Farm Economist”, 1955, no. 3, blz. 1-11.

²²⁾ Zie ook J. H. Smith: „The influence of higher rents on farming systems and methods” in „The Farm Economist”, 1956, no. 5, blz. 7-10.

¹⁷⁾ Ward, op. cit., blz. 27.

¹⁸⁾ Alan Harrison: „Some aspects of capital investment on farms” in „The Farm Economist”, Vol. IX, 1960, blz. 430/431.

¹⁹⁾ G. Hallett: „The economics of agricultural land tenure”, 1960, blz. 57/58.

Japan en de E.E.G.

Sinds een jaar bestaat in Japan een toenemende belangstelling voor de Europese Economische Gemeenschap. Vanwaar die plotselinge belangstelling? De belangrijkheid van de handelsbetrekkingen van Japan met West-Europa schijnt deze belangstelling niet te rechtvaardigen. Statistieken wijzen namelijk uit dat de uitvoer van Japan naar de landen van de E.E.G., voor 1961, naar waarde slechts 5 pCt. uitmaakte van de totale uitvoer van dat land. Naar de Verenigde Staten, Japans belangrijkste afnemer, daarentegen ging 25 pCt. van de totale export.

*Uitvoer van Japan naar de Verenigde Staten
en de E.E.G.-landen*

	Verenigde Staten	E.E.G.
	(in pCt. van de totale uitvoer)	
1958	24	4,3
1959	30	3,9
1960	27	4,3
1961 (eerste tien maanden)	25	5

Van de export naar de E.E.G. neemt één lid van de gemeenschap, t.w. West-Duitsland, niet minder dan 70 pCt. voor zijn rekening. De reden hiervan is de Japanners maar al te duidelijk: art. 35 van het General Agreement on Tariffs and Trade (G.A.T.T.). Dit artikel houdt in dat elk lid van het G.A.T.T., dat een beroep doet op dit artikel, een nieuw toetredend lid de toepassing van de meestbegunstigingsclausule kan weigeren. Tot de landen van West-Europa, die zich met betrekking tot Japan, dat pas later lid is geworden, beroepen op art. 35 van het G.A.T.T., behoren Frankrijk, België, Nederland en Luxemburg. Maar ook andere landen nemen een discriminerende houding aan tegenover de invoer van Japanse goederen. Frankrijk treedt zeer discriminerend op tegen Japan. De liberalisatie van de Japanse import is in dit land nog niet ver gevorderd; de „negatieve lijst” (lijst van niet geliberaliseerde goederen) bevatte in augustus 1961 nog 394 goederen. Italië beroept zich niet op art. 35, maar het heeft wel een „negatieve lijst”, die in augustus 1961 nog 297 goederen telde. West-Duitsland daarentegen is ver gevorderd met de liberalisatie van de Japanse invoer.

Door de groeiende integratie van West-Europa wordt de handelspositie van Japan steeds moeilijker. Het is gemakkelijker te concurreren met de Franse, Duitse of Belgische industrie afzonderlijk dan met een geduchte Europese eenheid. Het is juist het autarkische aspect van de gemeenschappelijke markt dat Japan alarmeert. De voornaamste redenen nu, waarom de Euromarkt speciaal het laatste jaar in Japan zo in de belangstelling staat, zijn: het inwerkingtreden van de tweede fase van het Verdrag van Rome; de uitlatingen van President Kennedy op 24 januari 1962, in de State of Union, om tot tariefconcessies te komen met Engeland en de E.E.G.-landen, en de toenadering van Engeland tot de E.E.G.

Wat dit laatste punt betreft: de toetreding van Engeland tot de E.E.G. zal mogelijk zowel een ongunstige als een gunstige invloed op de Japanse export naar Europa uitoefenen. De expansie en consolidatie van de gemeen-

schappelijke markt zal de handel binnen de muren doen toenemen en de gemeenschappelijke markt minder afhankelijk naar buiten maken. De concurrentiepositie van de E.E.G. kan hierdoor worden verstevigd, zodat de Japanse exportgoederen een zwaardere concurrentie ontmoeten op markten voor derden. Deze groei van de exportcapaciteit van de landen van de E.E.G. maakt Japan extra bezorgd met het oog op de kleiner wordende kans te expanderen op de afzetmarkt van Zuid-Oost-Azië en in mindere mate op die van Latijns Amerika. Bovendien bestaat de mogelijkheid dat de gemeenschap, door economische samenwerking overzee, de markt voor eigen producten intensief zal ontwikkelen. Op langere termijn gezien kan men evenwel verwachten, dat West-Europa door de ontwikkeling van de E.E.G. een grotere afnemer van Japanse goederen zal worden.

Welke stappen doet Japan om het hoofd te bieden aan een sterker wordend isolationisme? In de eerste plaats worden liberalisatiemaatregelen toegepast. Sinds 1959 zijn er door de Japanse regering verschillende plannen ontwikkeld om te komen tot een versnelde liberalisatie van de import van Japan. Het laatste plan, waarbij de Japanse regering en het Internationaal Monetair Fonds overeenstemming bereikten, heeft ten doel de liberalisatie van 90 pCt. van de import van Japan, vóór oktober 1962. Het is echter de vraag, of de Westeuropese landen dezelfde condities voor de Japanse export willen toepassen. In dit verband zij gewezen op het feit dat in het kader van de Dillon-onderhandelingen tussen de E.E.G.-landen en de andere G.A.T.T.-partners, zich reeds moeilijkheden hebben voorgedaan wat betreft Japan. Japan zoekt juist daarom steun bij de Verenigde Staten om de barrière van de Westeuropese discriminatie te doorbreken.

Vervolgens wijzen de veelvuldige reizen van Japanse zakenlieden en hoge regeringsfunctionarissen naar Brussel op een toenaderingspoging tot de E.E.G. Met het oog op een coördinatie van deze diplomatieke activiteiten die tot doel hebben de structuur van de Japanse buitenlandse economische betrekkingen te reorganiseren, stelt de Keidanren, Japans belangrijkste werkgeversorganisatie, een speciale commissie in ter bestudering van de verschillende aspecten van de E.E.G.

Het is voor Japan belangrijk, wie de toon aan zal geven in de E.E.G. Zou dit West-Duitsland zijn, dan zou dat voor Japan gunstig kunnen zijn, gezien Duitslands liberale houding tegenover Japan. Is het echter Frankrijk, dan kunnen strengere discriminerende maatregelen worden verwacht. Belangrijk hierbij is ook de eventuele plaats die Engeland in de gemeenschap gaat innemen, aangezien Engeland Japans eerste Europese afnemer is en door verschillende handelsakkoorden reeds ver is gevorderd met de liberalisatie van zijn handel met Japan.

Samenvattend kan worden geconstateerd, dat Japans ongerustheid om op de wereldmarkt geïsoleerd te raken, door de toenemende internationale economische integratie, niet ongegrond lijkt, en dat dit besef in Japan in toenemende mate wordt gevoeld.

Rotterdam.

J. W. WILMINK.

BOEKBESPREKINGEN

VAN EIGEN HUIS EN HAARD

De resultaten van het lezerskringonderzoek van Margriet

(vervolg)

Het moet een aantrekkelijke wetenschap zijn voor een fabrikant van bijv. scheerapparaten of grasmachines, dat hij door regelmatig te adverteren in een van de bekende damesweekbladen een aanzienlijk deel van zijn binnenlandse markt kan bestrijken. Nog afgezien van de vraag in welke mate de vrouw beslist bij de aanschaf van dergelijke artikelen die in beginsel bestemd zijn voor gebruik door de heren des huizes is het immers opvallend, dat de Nederlandse damesweekbladen ook vele mannen onder haar reguliere lezers tellen. Wij hebben hierop reeds gewezen bij onze bespreking van het eerste deel-rapport van het grote lezerskringonderzoek van het weekblad Margriet, dat medio 1961 werd uitgevoerd door Attwood Statistics in opdracht van De Geïllustreerde Pers N.V. te Amsterdam ¹⁾. Inmiddels zijn ook de drie volgende delen van het rapport verschenen, en deze behandelen respectievelijk het bezit van duurzame gebruiksgoederen, het gebruik van cosmetica en geneesmiddelen, en de aanschaf van bepaalde voedings- en genotmiddelen en herenconfectie ²⁾. De uitvoering en de presentatie van de gegevens — in fracties en projecties — voldoen weer aan de hoogste eisen die een kritisch lezer hieraan kan stellen.

Duurzame consumptiegoederen.

Als hoofdaspecten bij de tabellering van de resultaten kozen de schrijvers de sexe, de leeftijds- en welstands-klasse van de bezitter of gebruiker, of het hoofd van het gezin, het tijdstip van aanschaf, respectievelijk de regelmaat

¹⁾ Zie de bespreking „Voorlichting door doorlichting” in „E.-S.B.” van 11 juli 1962.

²⁾ Dl. II: Welstandscriteria en duurzame gebruiksgoederen.
Dl. III: Cosmetica en geneesmiddelen.
Dl. IV: Voedings- en genotmiddelen, herenconfectie.

(I. M.)

ROTTERDAMSCH E BANK

FINANCIERING VAN
IMPORT- EN EXPORT-
TRANSACTIES

MEER DAN 335 VESTIGINGEN IN NEDERLAND

van het gebruik, en vanzelfsprekend het al dan niet lezen van Margriet. Zonder aan dit laatste te willen voorbijgaan menen wij dat de de lezers van dit blad in het algemeen het meest geïnteresseerd zijn in de bruto-cijfers voor geheel Nederland betreffende de duurzame consumptiegoederen, die als projecties uit de steekproef naar voren kwamen. Een confrontatie van deze resultaten met andere bronnen is veelal onmogelijk door het ontbreken hiervan, maar dit maakt het Margrietonderzoek alleen maar belangwekkender. De jaren van snelle welvaartsstijging die achter ons liggen hebben hun weerspiegeling gevonden in de overvloedige bezitsvorming van luxe huishoudelijke apparaten en dure speelgoederen als bromfietsen, filmcamera's en bandrecorders. Dit blijkt onomstotelijk uit de gemiddeld lage leeftijd van al die artikelen die medio 1961 in Nederlands bezit waren. Onderstaande tabel stelden wij samen aan de hand van de grote massa gegevens van het tweede deel, en deze geeft o.i. enige resultaten die tot de verbeelding spreken.

Duurzaam bezit in Nederland -

Object	Geprojecteerd aantal exemplaren in Nederlands bezit (1 juni 1961) a)	Waarvan aangeschaft na 1 januari 1957 (pCt.)
Fiets	5.902.000	29
Brommer	1.446.000	71
Motor/scooter	235.000	67
Personenauto	645.000	—
Platenspeler	1.672.000	60
Bandrecorder	299.000	80
Radio	2.521.000	32
Televisie	984.000	86
Eigen huis	884.000	—
Telefoon	908.000	—
Douche	1.143.000	—
Bad	292.000	—
Gasfornuis	821.000	46
Elektrisch fornuis	177.000	29
Geyser	1.467.000	52
Koelkast	349.000	69
Wasmachine	1.759.000	54
Centrifuge	458.000	84
Wascombinatie	199.000	82
Elektrische naaimachine	500.000	60
Niet-elekt. naaimachine	1.700.000	9
Elektrische koffiemolen	938.000	91
Tuin	1.830.000	—

a) Betreft het bezit van mannen + vrouwen van vijftien jaar en ouder, of van gezinnen, per 1 juni 1961. Populatie: 2.931.000 gezinnen, 4.016.000 mannen en 4.149.000 vrouwen.

Het is onvermijdelijk dat de projecties voor geheel Nederland, afgezien van eventuele schattingsfouten, ook met enkele tekortkomingen behept zijn. In de eerste plaats betreft dit het seizoenmatig karakter van de aanschaf van bepaalde duurzame artikelen. Een koelkast wordt nu eenmaal voor de zomer, een hoogtezon daarentegen voor de winter gekocht. Deze gebondenheid beïnvloedt het moment van aanschaf en daarmee de leeftijd van het artikel. De momentopname van 1 juni 1961 — in feite strekte het onderzoek-zich uit van 10 mei tot 10 juli — heeft dan ook het nadeel van een onder- of overschatting van de som van alle aanschaffingen van seizoenartikelen in 1961. Op basis van de projecties voor de eerste vijf maanden is men immers geneigd daaruit een jaarcijfer af te leiden.

Een tweede punt is gelegen in de aard van de enquête. Gevraagd werd in het merendeel der gevallen: „Bezit U” of „Heeft het gezin de beschikking over dit of dat artikel?”. Daarbij bleef dus buiten beschouwing of het artikel in kwestie ook in eigendom was, en tevens of het bezit bestond uit meer dan een exemplaar³⁾. Als gevolg hiervan zijn de projecties dus meestal onderschattingen voor artikelen als fototoestellen, radio's en personenauto's, terwijl bijv. voor personenauto's deze projectie tevens een overschatting is voor het aantal auto's in eigendom van personen. Voor de cosmetica, waarbij een „meervoudig” bezit dikwijls voor de hand ligt, heeft de indeling naar tijdstip van laatste aanschaf dan ook slechts een betrekkelijke waarde, in tegenstelling tot de indeling naar verbruiks-frequentie die ook wordt gegeven. Het zou overigens interessant zijn te weten in welke mate de enquêteurs gecontroleerd hebben of het persoonlijk bezit ook inderdaad persoonlijk was, en dus niet tot het gemeenschappelijk (gezins)bezit behoorde.

Voedings- en genotmiddelen.

De stap van Margrietgezin naar Margriethuishouding is ogenschijnlijk niet groot. In het vierde en laatste deel-rapport ontdekken we echter dat een dergelijk onderscheid wel degelijk zin heeft, zodra de vrouw als huisvrouw aan het woord wordt gelaten. Een Margriethuishouding wordt namelijk gedefinieerd als een huishouding waar het blad hetzij in huis komt (het Margrietgezin van de vorige rapporten), hetzij door de huisvrouw buitenshuis wordt gelezen. Voor de analyse van het verbruik van voedingsmiddelen is deze uitbreiding zeker gerechtvaardigd — en uitermate lucratief, want de Margrietpenetratie stijgt hierdoor gemiddeld van 45 pCt. tot 51 pCt.

Twee opmerkingen moeten ons bij dit vierde rapport van het hart. In de eerste plaats betreft dit de Hulptabel, waarin de huisvrouwen naar leeftijd en welstandsklasse worden onderverdeeld. Deze is namelijk niet geheel in overeenstemming met de welstandsverdeling op blz. 46 van deel I, waar dezelfde populatie van 2.931.000 huishoudingen wordt opgesplitst. In de tweede plaats menen wij dat een te optimistisch gebruik van de op zichzelf boeiende classificering van de huisvrouwen naar tijdstip van laatste aankoop bepaald gevaarlijk is. Wie namelijk op grond van deze gegevens de gemiddelde levensduur zou willen schatten van bijv. een ontbijtkoek, een pot pinda-kaas of een diepvrieskip, laat staan de nationale consumptie van deze voedingsmiddelen zou willen afleiden, bevindt zich op de verkeerde weg. Het seizoenmatig karakter van de aankopen, het gebrek aan kwantiteiten, trendmatige ontwikkelingen en relatief grote standaardfouten zijn evenzovele bronnen van onzekerheid.

Veel waardering daarentegen verdient de wijze waarop het gebruik van alcoholica thuis en vooral het gebruik van rookartikelen wordt geanalyseerd. Bijgaande tabel geeft een stratificatie van het rookgenot in Nederland naar leeftijd, sexe en type rookartikel. (Een nauwkeurige lezing van het rapport levert op dat er ca. 10.000 vrouwen in Nederland zijn die uitsluitend shag roken. Wij kunnen ons niet voorstellen dat dit cijfer juist is.)

In alle drie rapporten werden terecht weer de betrouwbaarheidsnomogrammen afgedrukt. Het is alleen jammer dat de lezer voor een vergelijking met de populatieverde-

³⁾ Bij de rubriek radio's wordt dit laatste in het rapport ook gesignaleerd.

Rookgewoonten naar sexe en leeftijd der rokers

(Aantal rokers × 1.000) a)

Rokersgroep b)	Leeftijd van de roker (rookster)					Totaal (pCt.)
	15-24	25-34	35-49	50-64	65 jaar en ouder	
A. Mannen						
I	503	428	430	177	47	1.585 (-0)
II	60	141	301	277	86	865 (22)
III	17	46	75	48	31	217 (5)
IV	23	17	29	11	1	81 (2)
V	4	8	47	124	133	316 (8)
VI	6	6	14	48	91	165 (4)
VII	12	5	5	13	17	52 (1)
Totaal rokers	625	651	901	698	406	3.281 (82)
Rookt nooit	284	118	137	109	87	735 (18)
Alle mannen	909	769	1.038	807	493	4.016 (100)
B. Vrouwen						
I	412	386	397	177	35	1.407 (43)
Rookt nooit	459	373	679	699	532	2.742 (66)
Alle vrouwen	871	759	1.076	876	567	4.149 (100)

a) Op basis van steekproef per 1 juni 1961.

b) De rokersgroepen zijn als volgt samengesteld:

- I Alleen sigaretten/shag
- II Sigaretten/shag en sigaren/cigarillos
- III Sigaretten/shag en sigaren/cigarillos en pijp
- IV Sigaretten/shag en pijp
- V Alleen sigaren/cigarillos
- VI Sigaren/cigarillos en pijp
- VII Alleen pijp.

lingen steeds moet teruggrijpen naar het eerste deel. Eén inlegvel met vier à zes tabellen uit dit deel zou reeds voldoende zijn om aan dit bezwaar tegemoet te komen. Het welstandscriterium blijven wij met Argusogen beschouwen, maar het geeft niettemin interessante resultaten. Voor statistici pur sang is aan dit wijdvertakte materiaal zonder twijfel veel genoeg te beleven. Om tenslotte het vrouwelijk karakter van Margriet niet te vergeten nemen we graag iets over uit het hoofdstuk „Doe Het Zelf”, waarmee het tweede deel besluit. Het is namelijk merkwaardig te lezen, dat Margriet 55 pCt. van alle breisters in Nederland bereikt, en dat één op de drie vaderlandse vrouwen van vijftien jaar en ouder haar kleding als regel zelf maakt. Voor de rubrieken woningtextiel en meubilair, herenconfectie, serviesgoed, en alle cosmetica — van mascara tot eyeshadow — verwijzen wij liever naar de rapporten zelf. Het aantal tabellen loopt in de honderden en een ieder kan er het zijne (hare) vinden.

Rotterdam.

G. J. AYEELTS AVERINK.

F. Npveu-Nivelle: Techniques modernes d'expansion des ventes dans l'industrie. Le marketing industriel Uitgegeven door „Les Editions d'Organisation”, Parijs 1962, 278 blz., 30,80 N.F.

De schrijver van dit boek is ingenieur en voorzitter van de distributie-commissie van het Comité National de l'Organisation Française (C.N.O.F.), een organisatie die te vergelijken is met het N.I.V.E. in ons land. Hij is bovendien onder-voorzitter van de Europese vereniging van technische kooplieden en commercieel kader. Het technisch-commerciële element beheerst de inhoud van dit boek.

Het omvangrijke werk telt vijftien hoofdstukken. Na een uiteenzetting over het algemene karakter van de verkoop aan de industrie wordt ingegaan op de psychologie van deze verkoop, die veel meer in het rationele vlak ligt dan die aan de consumenten. In het derde hoofdstuk wordt de industriële markt geanalyseerd en in het daarop volgende hoofdstuk wordt de aanpassing van de producten aan de diverse industriële markten beschreven.

In het vijfde hoofdstuk wordt de relatie verkoop-inkoop behandeld, waarbij de inkoopfunctie en de figuur van de industriële inkoper nader worden gezien. Daarna volgen de verkooppolitiek en worden enkele karakteristieken gegeven van de distribuerende en de installerende verkoop. Grote aandacht wordt ook besteed aan de voorbereiding van de verkoop van voor de industrie bestemde goederen.

Het is zonder meer duidelijk dat de verkoop van produktiemiddelen, grondstoffen enz. geheel andere eisen aan de verkopers stelt dan die van al of niet duurzame consumptiegoederen. Daarom wordt in dit boek diep ingegaan op de vorming en opleiding van commerciële technici of — zo men het accent wat anders legt — op die van technische kooplieden. Niet alleen hun keuze en opleiding worden aan de orde gesteld, maar ook hun beloning, hun rendement, hun plaats in de organisatie enz.

Na een uitweiding over de agentschappen wordt in het elfde hoofdstuk de verkoopbevordering beschreven, waaronder mede de publiciteit en de reclame worden gerekend. De nazorg, l'après vente, is in dit boek zeker geen vergeten factor; deze wordt terecht gezien als een noodzakelijk onderdeel van de afzet.

De laatste drie hoofdstukken zijn gewijd aan het op de markt brengen van nieuwe produkten, de afzet op buitenlandse markten en de organisatiestructuur van commerciële afdelingen. Daarbij toont de schrijver ons enkele duidelijke organigrammen.

Van een boek als dit kan niet worden gezegd dat het zich leent tot veel discussie. In een voorwoord heeft graaf Pierre Baruzi, oud-voorzitter van het C.N.O.F., er nog eens ten overvloede op gewezen dat de verkoop van voor de industrie bestemde goederen fundamenteel verschilt van die der consumptiegoederen. De verkoper moet in de eerste plaats deskundig zijn en in vele gevallen over een technische kennis beschikken op het niveau van een ingenieur. Het is daarom wel een beetje jammer dat slechts in een zeer klein hoofdstuk wordt gesproken over de tegenpartij van de technische koopman, de industriële inkoper. Van die relatie zal het toch immers moeten afhangen of een onderneming een verantwoorde keuze doet bij het aankopen van kostbare bedrijfsuitrustingen.

Wij raden lezing van dit boek aan, niet alleen aan directie en staf van aan de industrie leverende ondernemingen, maar ook aan hen die belast zijn met de inkoop, in welk type onderneming dan ook. De Franse taal behoeft voor velen geen bezwaar te zijn, omdat de auteur uiterst duidelijk en sober in zijn taalgebruik is geweest.

's-Gravenhage.

P. VAN ZUUREN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

In de 22 oktober geëindigde week zijn de tegoeden der banken bij de Centrale Bank met ruim f. 200 mln. teruggelopen, waardoor het saldo beneden het bedrag van de verplichte kasreserve daalde. Dit betekende echter helemaal niet dat zich verschijnselen van een krappe markt openbaarden. Verschillende transacties hebben invloed op de ontwikkeling gehad. De banken hebben op 22 oktober het bij De Nederlandsche Bank gestalde schatkistpapier moeten terugkopen. Verder voeren de banken nog steeds opdrachten tot betaling van belasting van haar cliënten

uit. Een voor de situatie belangrijk verschijnsel is evenwel, dat een niet onbelangrijk bedrag schatkistpapier van de Agent van het Ministerie van Financiën is gekocht. Zodanige aankopen zijn vanzelfsprekend geheel vrijwillig, waaruit blijkt dat de banken er klaarblijkelijk niet het minste bezwaar in hebben gezien onder het minimumbedrag van de kasreserve te komen. De reden hiervan is duidelijk. Men wist dat op 25 oktober de overboeking van de Staat aan de gemeenten zou plaatsvinden ten bedrage van f. 500 mln. Aangenomen mag worden, dat het tekort in de kassen dan ook reeds weer voor een overschot heeft plaats gemaakt. De afwikkeling van de aan De Nederlandsche Bank destijds op termijn verkochte dollars is een factor die eveneens verruimend werkt.

Kapitaalmarkt.

In de eerste drie kwartalen van 1962 is per saldo f. 823 mln. aan de traditionele spaarbanken (de Rijkspostspaarbank, de lokale spaarbanken en de boerenleenbanken) toevertrouwd. Ten opzichte van dezelfde periode in 1961 betekent dit opnieuw een stijging, want toen bedroeg het spaarverschil f. 788 mln. De spaarbanken staan hierdoor voor de lang niet altijd gemakkelijke taak gemiddeld *per dag* f. 4 mln. te beleggen. Uit de omvang van dit bedrag blijkt wel dat de beleggingstransacties van de spaarbanken een massaal karakter aannemen. Het spaartegoed dat in september 1961 f. 10,7 mrd. bedroeg, is inmiddels tot ruim f. 12 mrd. opgelopen.

De concentratiebeweging is in ons land in de laatste jaren tot een bijna universeel verschijnsel uitgegroeid. Het blijft niet, zoals men in eerste instantie wellicht zou aannemen, beperkt tot het samengaan van kleine en middelgrote ondernemingen, doch bereikt juist wanneer de samenwerking bij grootondernemingen wordt doorgevoerd een spectaculair hoogtepunt. Dit geldt in de verzekeringsbranche in het bijzonder bij de totstandkoming van de Nationale-Nederlanden, een houdstermaatschappij, die de aandelen van de Nationale Levensverzekering-Bank en De Nederlanden van 1845 in portefeuille zal gaan nemen. Ook hier is de bundeling van krachten vooral ingegeven door de Euromarkt. De uitbreiding van de activiteit van grote Engelse en Amerikaanse verzekeringsmaatschappijen binnen de Euromarkt schijnt hierbij een belangrijke, zo niet beslissende, rol te hebben gespeeld. De nieuwe combinatie zal één der grootste verzekeringsconcerns in de E.E.G. zijn.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	27 dec. 1961	H. & L. 1962	19 okt. 1962	26 okt. 1962
Algemeen	410	431 — 295	315	307
Intern. concerns	566	594 — 384	414	301
Industrie	366	396 — 292	306	131
Scheepvaart	184	186 — 126	134	229
Banken	253	270 — 223	234	134
Handel enz.	160	171 — 129	136	134

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 126,70	f. 140,70	f. 134,10
Philips G.B.	246,10	f. 132	f. 126,70
Unilever	f. 189,70	f. 122,30	f. 120,40
Robeco	f. 252,50	f. 196	f. 191
Hoogovens, n.r.c.	776	486	469
A.K.U.	404 $\frac{3}{4}$	341 $\frac{1}{2}$	337 $\frac{1}{2}$
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	1.070	690	680
Zwanenberg-Organon	1.024	789 $\frac{1}{2}$	761 $\frac{1}{2}$
Interunie	f. 228	f. 172	f. 168
Amsterd. Bank	396	364 $\frac{1}{2}$	359

	27 dec. 1961	19 okt. 1962	22 okt. 1962
New York.			
Dow Jones Industrials	731	573	569
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,12	4,32	4,35
Aand.: internationales a)	2,83 b)	3,49	
lokales a)	3,55 b)	4,18	
Disconto driemaands schatkist- papier	1 ³ / ₄	1 ³ / ₄	1 ³ / ₄

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.
b) 19 december.

C. D. JONGMAN.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend, begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

KONINKLIJKE LUCHTVAART MAATSCHAPPIJ N.V.

GEVESTIGD TE 'S-GRAVENHAGE.

UITGIFTE VAN

nom. f 65.000.000,— 4¹/₄ pCt. 10-jarige obligaties

deel uitmakende van een lening groot nominaal **f 125.000.000,—**
- in stukken groot nominaal f 1000,— aan toonder.

RENTE EN AFLOSSING ZIJN GEGARANDEERD DOOR DE STAAT DER NEDERLANDEN

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde obligaties, op de voorwaarden van het prospectus d.d. 30 oktober 1962,

TOT DE KOERS VAN 99¹/₂ pCt.

openstellen op

WOENSDAG, 7 NOVEMBER 1962

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,
bij hun kantoren te 's-Gravenhage, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht,
voor zover aldaar gevestigd.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

PIERSON, HELDRING & PIERSON NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

**AMSTERDAMSCHER BANK N.V.
DE TWENTSCHE BANK N.V.
HANDEL-MAATSCHAPPIJ H. ALBERT DE BARY & CO. N.V.
HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.
HOPE & CO.
LIPPMANN, ROSENTHAL & CO.
R. MEES & ZONEN
NATIONALE HANDELSBANK N.V.
NEDERLANDSE OVERZEE BANK N.V.
ROTTERDAMSCHER BANK N.V.
VLAER & KOL**

30 oktober 1962

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

★

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

★

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

Vooraanstaand adviesbureau voor de industrie

vraagt:

ECONOOM

voor stafwerk ten behoeve van de per industrie-tak gespecialiseerde medewerkers, alsook voor rechtstreeks adviserend werk bij of voor de relaties. De taak omvat in hoofdzaak marktonderzoek voor industriële producten, apparaten en machines. Het is beslist van belang, dat men zijn bevindingen op duidelijke wijze kan neerleggen in rapporteringen en in statistische overzichten.

Gedacht wordt aan een academicus van plm. 30 - 40 jaar, met als vooropleiding H.B.S.-B en met technische feeling; ruime industriële ervaring strekt tot aanbeveling.

Deze functie houdt contacten in op diverse niveaus met zeer uiteenlopende ondernemingen (ook in het buitenland) en biedt volop gelegenheid tot ontwikkeling van eigen ideeën en ontplooiing van eigen initiatieven.

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties, welke met discretie zullen worden behandeld, worden ingewacht onder no. 8320 bij het

Psychologisch Adviesbureau Dr J. Slikboer
Prinsen Bolwerk 5, Haarlem.

Algemene Kunstzijde Unie n.v. Arnhem

Bij de afdeling **Marktonderzoek** op ons hoofdkantoor te Arnhem kunnen worden geplaatst:

TWEE ACADEMICI VOOR ONDERZOEKINGSWERK

Leeftijd 25 - 35 jaar

Basis opleiding:
HBS-B of Gymnasium-B

Enkele jaren ervaring op het gebied van Marktonderzoek strekt tot aanbeveling.

Sollicitaties, voorzien van pasfoto en ondervermelding van nummer 74, te zenden aan het adres Velperweg 76 te Arnhem.

Bij het Bedrijfschap voor het Slagersbedrijf te Den Haag is plaats voor een

wetenschappelijk gevormde kracht

(econoom), in staat om mede leiding te geven aan de aan het bureau van dit bedrijfschap te verbinden „economische dienst”.

De aan te stellen functionaris dient bij voorkeur een goede kennis te bezitten omtrent de middenstandsproblematiek in het algemeen en die in de voedingssector in het bijzonder. Hij moet in staat zijn tot zelfstandig wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot vraagstukken als de ontwikkeling van de levensmiddelen distributie, commerciële samenwerking en derg., ten einde na een inwerkperiode de bedrijfstak en de daarin bestaande instellingen in de meest uitgebreide zin van voorlichting op bedrijfseconomisch en commercieel terrein te dienen. Aan de aan te stellen functionaris zullen hoge eisen worden gesteld, waartegenover een evenredige honorering zal staan. Zij, die menen op grond van opleiding en ervaring voor deze functie in aanmerking te komen, gelieven hun sollicitatie — die vertrouwelijk zal worden behandeld — met volledige inlichtingen en vermelding van referenties te richten aan de Voorzitter van het Bedrijfschap voor het Slagersbedrijf, Riouwstraat 8, Den Haag. Persoonlijke aanmelding niet dan na oproep.

Het **PRODUKTSCHAP VOOR ZUIVEL** vraagt voor zijn Accountantsafdeling

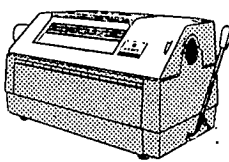
INTERN-ACCOUNTANT

(N.I.V.A. of V.A.G.A.)

in staat leiding te geven aan een groot personeel. Standplaats Den Haag.

Brieven met uitvoerige inlichtingen kunnen worden ingezonden aan de Afd. Pers. zaken, 't Hoenstraat 5, Den Haag.

Focoop M 120: snel een copie!

Snel een copie: een echte fotocopie.

Op de Focoop M 120 lichtecht, rechtsgeldig en houdbaar.

Vraagt uitvoerige inlichtingen aan

A · B · DICK HOLLAND N.V.

OUDENOORD 1111/117 · UTRECHT
TEL. 030-22441, POSTBUS 184

Bij de Hoofdafdeling Voorlichting Bedrijfsvraagstukken van het Proefstation voor de Akker- en Weidebouw te Wageningen wordt gevraagd een

LANDBOUWKUNDIG INGENIEUR

met bedrijfseconomische studierichting of iemand met een met betrekking tot de te verrichten werkzaamheden gelijkwaardige opleiding. De werkzaamheden bestaan voor een zeer belangrijk deel uit het ondersteunen van die stafmedewerkers van de landbouwconsulenten met een ambtsgebied, die belast zijn met de bedrijfseconomische voorlichting op het terrein van de gemengde bedrijven. Bezoldiging overeenkomstig het wetenschappelijk ambtenarenrangstelsel.

Soll. en verzoeken om nadere inlichtingen te richten aan de wnd. Directeur van het Proefstation voor de Akker- en Weidebouw, Wageningen, postbus 33, tel. 41 41.

ECONOOM

RECHTVAARDIG BESTUURDER
DYNAMISCH ONDERZOEKER
FLEXIBEL DOORZETTER

20-jarige internationale ervaring in

practisch management - research - hogere opleidingen

bekend met nieuwe ontwikkeling in bedrijfsorganisatie en informatiesystemen, zoekt andere werkring in management- of advies-functie.

Br. no. E.-S.B. 48-1, Postbus 42, Schiedam.

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

Telkens en telkens blijkt ons weer, hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraad zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

NATIONALE LEVENSVZERZEKERING-BANK N.V.

Schiekade 130 - Rotterdam

vraagt

MEDEWERKER

voor haar afdeling

AUTOMATISERING en MECHANISERING

Leeftijd 25-35 jaar.

De groei van ons bedrijf heeft er toe geleid, dat van steeds modernere administratieve hulpmiddelen wordt gebruik gemaakt.

Het oplossen van de bijzondere problemen, welke aan de mechanisering en automatisering van onze administratie zijn verbonden, behoort tot de taak van bovengenoemde afdeling.

**Vereisten: Opleiding S.P.D., M.O. Boekhouden of gevorderde accountantsstudie N.I.v.A.
Ervaring op administratief/organisatorisch gebied.**

Honorering en secundaire arbeidsvoorwaarden overeenkomstig de betekenis van de functie.

*Uitvoerige sollicitaties te richten aan de afdeling Personeelszaken,
Postbus 796, Rotterdam.*

SISWO

STICHTING INTERUNIVERSITAIR INSTITUUT VOOR SOCIAAL-WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Te Amsterdam is plaats voor een

SOCIOLOOG

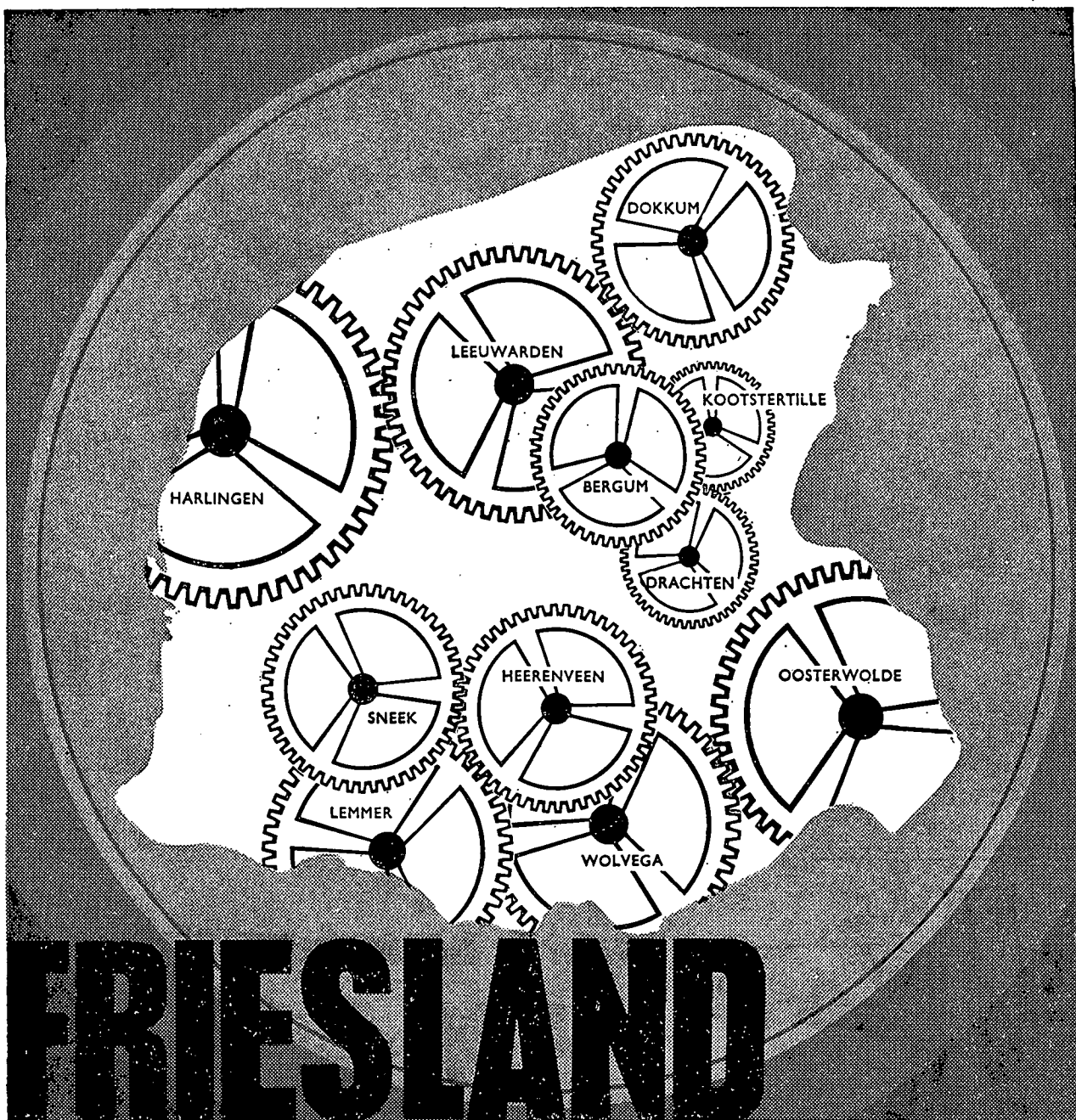
die in het kader van de verdere uitbouw van de coördinerende en uitvoerende taak van het bureau belast zal worden met een deel van

- wetenschappelijke verkenning en rapportage
- zelfstandig onderzoek
- coördinatie en organisatie van onderzoek
- contactwerkzaamheden.

Vereisten : meerdere jaren zelfstandige onderzoek-ervaring; belangstelling en praktijkervaring t.a.v. het sociaal-wetenschappelijk onderzoek en/of onderwijs.

Bezoldiging: in de rang van wetenschappelijk ambtenaar I of wetenschappelijk hoofdambtenaar (f. 933,50 - f. 1216,50, resp. f. 1144,50 - f. 1396,50). Pensioenregeling en secundaire arbeidsvoorwaarden als in overheidsdienst.

Sollicitaties te richten aan het Bestuur, Nieuwe Hoogstraat 17, Amsterdam-C.

een voorbeeld van geslaagde industrialisatie

Elf industriekernen zijn aanwezig, die als het ware de 'stenen' zijn, waarop de assen van het industriële uurwerk lopen.

Dank zij deze opzet wordt een evenwichtige ontwikkeling verkregen - voorkomt men opeenhopen hier en tekorten daar - wordt de arbeidsreserve op de meest rationele wijze aangesproken en komt het net van land- en waterwegen het best tot zijn recht.

In deze industrialisatie ligt de toekomst van Friesland, maar ook de toekomst van de ondernemer, die zich in Friesland vestigt.

Als uw fabriek in Friesland stond, zou u daarvan de voordelen kunnen plukken.

De ondernemer die vooruit kijkt, kijkt naar Friesland

Dit zijn de 11 kernen: Bergum - Dokkum - Drachten - Harlingen - Heerenveen - Kootstertille (gem. Achtkarspelen) - Leeuwarden - Lemmer - Oosterwolde - Sneek - Wolvega.

Friesland kunt u bouwen

Inlichtingen: de Industrialisatie-raad der Friese Kernen, Sophialaan 1, Leeuwarden, tel. (05100) 28144-28145.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERKERING EN LIJFRENTÉ

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGÉLO - HAARLEM

waar u heengaat ...

de **minifon** gaat met u mee!

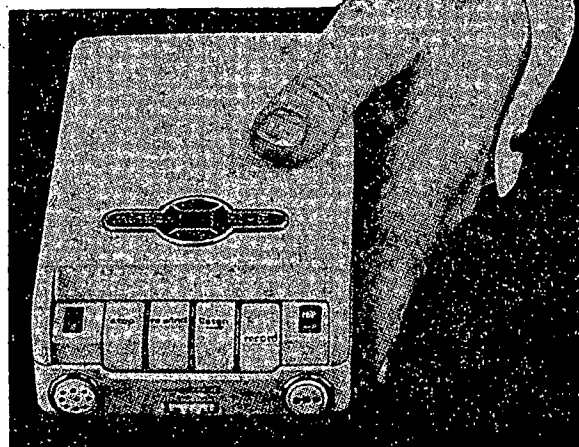
thans in 3 modellen:

*minifon, de handige
zakdicteermachine
van 8 ons,
die - dank zij werking
op batterijen,
autoaccu of lichtnet -
overall paraat is.*

Attaché voor dictaat
onderweg of op kantoor;

Speciaal voor ononder-
broken opname tot 5 uur

Hifi ook voor perfecte
muziekopname
(tot 12.000 Hz.);

Veenman kantoormachines n.v.

Vraag prospectus
en vermeld a.u.b. het
model waarin u belang
stelt.

ROTTERDAM, Goudsesingel 108, tel. (010) 120196 - AMSTERDAM, Keizersgracht 480, tel. (020) 33898 - HENGÉLO, Enschedesestraat 39, tel. (05400) 8565